

2ex

HALVÅRSSKRIFT FOR

PRAKTISK TEOLOGI

TILLEGGSHEFTE TIL LUTHERSK KIRKETIDENDE

INNHold

MENIGHRETSFAKULTETETS BIBLIOTEK

0 3 DES. 1990

- Fredrik Grønningsæter: Profilen på morgendagens prest
- Johannes Ulltveit-Moe: Ledelse i menigheten
- Helge Aarflot: Pastoralt lederskap
- Torleiv Austad: Prestens eget liv
- Erling Utne: Skilsmisse og gjengifte (replikk)

Sideblikk * Ex Libris

NYE LUTHER FORLAG

HEFTE 2, 1990

Halvårsskrift for praktisk teologi

Tilleggshefte til Luthersk Kirketidende

Ansvarlig utgiver: Nye Luther Forlag

Redaksjon: Olav Skjevesland, Laila Riksaasen Dahl, Tor Johan S. Grevbo, Per Karstensen, Tore Kopperud

Redaksjonssekretær: Harald Hegstad

Redaksjonsadresse: Menighetsfakultetet, Gydas vei 4, 0363 Oslo 3

Abonnement:

HPT kan foreløpig bare fåes i abonnement som også inkluderer Luthersk Kirketidende. Slikt abonnement kan bestilles hos Nye Luther Forlag, Akersgt. 47, 0180 Oslo 1.

Enkelthefter kan kjøpes eller bestilles hos:

Bok & Media (Lutherstiftelsens bokhandel), Akersgt. 47, 0180 Oslo 1.

Forfatterinstruks

Manuskripter som ønskes antatt til trykking, må innsendes i renskrevet stand og med så få rettelser som mulig. Lengden bør ikke overskride 15 maskinskrevne sider, og eventuelt noteapparat søkes begrenset. Det utbetales ikke honorar, men forfatterne vil få tildelt 10 eksemplarer av tidsskriftet.

INNHold HEFTE 2 – 1990

Spiritualitet?	1
Per Lønning: Nådens dag og nådens under	2
Fredrik Grønningsæter: Profilen på morgendagens prest	3
Johannes Ulltveit-Moe: Ledelse i menigheten	8
Helge Aarflot: Pastoralt lederskap mellom bevisste og ubevisste prosesser 18	
Torleiv Austad: Prestens eget liv	26
Erling Utne: Skilsmisse og gjengifte i kirken og samfunnet	37
Sideblikk: Om tjeneste med ord	40
Ex Libris	42

Spiritualitet?

«Ønsker du en større fylde? – Våk, o sjel, og bed» sang de på husmøte hjemme i min barndom. Den dag idag kjenner jeg hvordan ordene uttrykte lengsel etter fornyelse og vekst hos enkle mennesker i det miljøet min gryende tro fikk næring.

«Fyll hver fattig sjel som tror» har vært min bønn i gudstjenestens salmesang. En lengsel fra en prest i smerte ved å skulle bære fram en preken som var blitt til mellom alle ukens gjøremål. Et rop på vegne av alle i kirkebenken som ville hente noe å møte hverdagen med.

Behovet for *større åndelighet* har kommet og gått i kirkens historie og i enkeltkristnes livsløp. Idag merker vi det særlig sterkt både innen kirken og gjennom de forventningene som stilles fra omgivelsene. «Prestene må først og fremst stå fram som åndelige ledere,» sa direktør Leif Terje Løddesøl på Universitetets etterutdanningskurs i august.

Ordet *spiritualitet* brukes gjerne om dette som nå har fått fornyet oppmerksomhet i teologiske kretser. Kanskje trenger vi dette ordet for å foreta en teologisk oppstramming og en avgrensning mot en ubibelsk og overfladisk åndelighet. Men det må ikke bli et fagord som skaper distanse. Heller bør det gi hjelp til skjerping på egen tradisjon og skape kontakt med nye samtalepartnere.

For mange prester var det en opplevelse å få med seg foredragene til Bibelselskapets generalsekretær Ole Chr. Kvarme og den jødisk-amerikanske forfatteren Chaim Potok på Presteforeningens generalforsamling i september. Fra hvert sitt utgangspunkt *inspirerte* de oss og dro oss inn i et utfordrende og berikende møte med en større Gud. Vi fikk en anelse om hvor troens kilder er og hvor livsnødvendig det er å gi plass for mer «evighet i tidens kår,» for å sitere Mol-desamlingens tema.

Og så kommer vi hjem og møter en som prøver å være bestemor for Johnny på 11 som strever med å skulle forholde seg til tre fedre: sin biologiske far, sin mors tidligere mann og hennes nåværende samboer. Vi møter øyboere i fraflyttingstruede utkantstrøk som frykter arbeidsløshet og Fellesmarked. Slike møter tærer på åndeligheten. Men en åndelighet som ikke tåler utfordringen fra livet er ikke mye verd. Det er viktig å ta tidens puls og kommunisere *spiritualitet* på høyt nivå. Samtidig må vi utvikle og formidle spiritualiteten i ransakende dialog med våre nære omgivelser. Som åndelige ledere skal vi noen ganger tie, andre ganger tale, vi skal avsløre og bygge opp, binde og løse, oppmuntre og formane, stimulere og begeistre.

«Jo nærmere vi trenger inn i Guds mysterium, jo klarere får vi også blick for den verden Han har skapt. Dens skjønnhet og nød, dens savn og lengsler. Samtidig skjerpes våre sanser for den menighet Han har betrodd oss og den tjeneste Han har satt oss til.» (Forordet til PF's siste studiebok: Tjenestens kilder. En bok om pastoral spiritualitet)

«Kalle, forsamle og Jesus forklare, bygge Guds kirke, opplyse hans folk, det er din gjerning, la oss den erfare, kom, du Guds kjærlighets mektige tolk.» (Fra 1. vers i NoS 217)

Per Karstensen

Nådens dag og nådens under

Nattens skygger. Nattens tårer.
Brytekamp med Jakobs Gud.
Kampen bølger. Kampen bærer.
Herren seirer. Herren sårer.
Morgendagen springer ut.
Seierssol og gledesbud.

Kallets tyngsel. Kallets tinder.
Beske Jeremias-bønn.
Skrik som blør, og gråt som blinder.
Herren seirer og forbinder,
åpner alle gleders brønn:
nådekall og nådelønn.

Taushets tåker. Tyngsels timer.
Job i motløshetens ild.
Smertens strenger. Sorgens strimer.
Men omsider: klokker kimer.
Herren kan og vet og vil.
Morgensol med signing mild.

Prøvens stund i stridens hage.
Jesus i Getsemane.
Kalken med den bitre plage,
se den brenne, kjenn den nage!
«Far, jeg ber, Din vilje skje!»
Jesus, hjelp meg! Jesus, be!

Nådens dag og nådens under.
Seier i vårt nederlag.
Vi som røyner stridens stunder,
finner ly i Ordets lunder,
herdes under livets slag,
loves liv på dødens dag.

Per Lønning

Profilen på morgendagens prest

Av Fredrik Grønningsæter

Det oppgitte temaet er behagelig upresist: Det er naturligvis ingen tvil om hva man er ute etter med formuleringen, særlig sett i sammenheng med seminarprogrammet forøvrig. Likevel har det valgmuligheter i seg som jeg akter å benytte meg av.

Aller først litt om moteordet «profil»: Vanligvis anvendes det jo om ytterlinjer, konturer, men også om et ansikt sett fra siden, motsatt en face. Var det ikke «Vis meg ditt ansikt» en prest titulerte en av sine bøker med? Ihvertfall var boktittelen av beste pastoralteologiske merke. Profilen på morgendagens prest må nemlig ikke gjøres alternativt til en face. Ansikt til ansikt må rett og slett være en del av profilen. Kanskje geologene kan hjelpe oss noe? Hos dem betyr jo profil et snitt i det faste fjellet, eller løsmaterialet for den del, som er frembragt på naturlig eller kunstig måte og som gir anledning til å studere den geologiske bygning (for å låne leksikalske uttrykk). Slik forstått åpner jo profilen også til det indre, det som er innenfor ytterlinjene, og dit må vi så utvilsomt skal vi forsøke å se for oss morgendagens prest.

Da kommer det neste: Er «morgendagens prest» tenkt som prognose, for ikke å si profeti? Eller er det ønskemål som skal beskrives, for ikke å si, med Martin Luther King «a dream»? Min antagelse går på begge deler, og i alle fall akter jeg å ha begge muligheter i sikt.

Da kommer «profil»-begrepet tilbake som en håndsrekning. For hva man enn måtte legge i det, så må det på en eller annen måte kontrasteres. Profilen krever bakgrunnskontrast for å bli rimelig klar.

La enda en forbemerkning være gitt: Temaformuleringen går ut fra at det *blir* prester i morgen, altså i tiden som kommer. Det finnes vel dem som ville kalle en slik antagelse optimistisk. De ville i så fall kunne tenke seg tre årsaker til at morgendagen kunne bli presteløs, håpefullt eller angstfullt, etter ståsted og holdning:

a. Sekulariseringen fullbyrdes og Kirkens tid er ute. Svaret på det håpet eller den frykten er først og fremst Jesu ord til Peter i Matt 16,18: «Dødsrikets porter skal ikke få makt over» hans kirke.

b. Rekrutteringen har sviktet. Ingen vil lenger ta på seg prestearbeidet, av hensyn til «ubekvem arbeidstid» og andre bindinger. Svaret her er det samme som ovenfor, samt Mesterens ord om at dersom disiplene «tier, skal steinene rope» (Luk 19,40). Skal vi også være så fantasifulle at vi tenker oss at Kirkens Herre vil finne tilbake til ur- og oldkirkens «telmakerprester»? Det kan forøvrig være at de blir aktuelle uten at rekrutteringskrisen blir akutt. Her til lands står ihvertfall for mange kirkedører stengt på søndag som bare kan bli åpnet ved en prestedjeneste som ikke er

avhengig av stillingskvoter på statsbudsjettet.

c. Den tredje teoretiske årsak til at morgendagen skulle mangle prester kan det saktens være grunn til å ta mere alvorlig, nemlig at Kirken utviklet seg teologisk og praktisk så funksjonalistisk og demokratisk, i ordets bokstavelige forstand: folkestyrt, at det rett og slett ikke ble bruk for, enn si plass til, presten. Her skal nemlig i så fall hvem som helst kunne gjøre hva som helst etter en fortløpende arbeidsfordeling. I aller verste fall kunne automatisering forsøkes på visse områder, som f.eks. nattverdutdeling. Dette er naturligvis en karikatur, men ikke uten logikk og derfor med krav på oppmerksomhet også i sine finere former. Den skadelidende ville ikke først og fremst bli presten, han ville jo i så fall slippe den «ubekvemme arbeidstid». Skadelidende ville bli Guds folk og kirke. I det øyeblikk Augustana VII og underliggende bibelmateriale settes ut av betraktning, så er det det alminnelige prestedømme som blir skadelidende, prisgitt som det blir den åndelige darwinisme som heter «survival of the (spiritual) fittest».

Altså: Vi har god grunn til å regne med at der vil være prester i morgen. Formodningen eller slutningen hører forøvrig ikke inn under begrepet optimisme/pesimisme, men inn under tro og håp og – ikke å forglemme – kjærlighet.

Hvordan ser så profilen ut?

Undertegnede er ikke profet, heller ikke fremtidsforsker. Svaret blir derfor like lite profeti som prognose, mer eller mindre underbygget. Det må heller bli et riss av hva man håper vil være der, fordi man tror det må være der hvis det overhodet skal dreie seg om en presteprofil. Det må nødvendigvis ha et forhold til hva en prest alltid har vært for å svare til sitt navn, eller presisere: sitt kall – og altså fortsatt må være. Han er jo ikke en oppfinnelse av i dag, en religiøs funksjonær i en «new age». Han er bærer av det eneste embete på jorden som er innstiftet i himmelen. La oss like godt allerede her gi vår griffel til den store apostelmisjonær, som satte disse avgjørende streker i profilen: «Så skal dere da se på oss

som Kristi tjenere og forvaltere av Guds hemmeligheter». Og fordi det var intet mindre det sto om, trakk han den eneste logiske slutning slik: «Nå kreves det av forvaltere at de finnes tro» (1 Kor 4,1).

Denne profilen må tegnes inn i vår tid og vår situasjon i dag, og i den tid som forventes å komme, så langt som vi kan tyde tidens tegn. Samtidig må den nettopp konstateres mot det i tid og framtid som kan bidra til å forandre profilen til det den ikke bør være.

1.

Ut fra, og innen, dette apostoliske hovedriss, vil vi da sette en avgjørende utfyllende strek:

Morgendagens prest må som alle sine forgjengere ha sin Sitz im Leben inne ved Kirkens kildeliv, livet ved kildene, der Kristi hemmeligheter manifesterer seg. Ingen ulykke ville være større enn at Kirkens kilder tørrer ut eller foruresnes. En tjeneste er satt inn for å se til at Nådens kilder renner, rent og nok. Dette er det eneste Kirken ikke kan være foruten i morgen som i dag og i går.

Ingen særlig original tanke, kanskje noen vil antyde bebreidende. Nei, riktignok, men den blir ikke foreldt ved det. Wilhelm Löhe (1808–72), forrige århundres store nyskaper i tysk kirkeliv, har nemlig rett: «Neu und falsch ist allerlei auf dem Gebiet der Religion». Det må nødvendigvis bli konklusjonen i hovedsak på Kristusåpenbaringsgrunn. Så får den ansvarshavende i morgen være statslønnet eller leve av sitt teltmakeri, her inne gjelder bare troskapen.

Ingen spesialisering må få fjerne den ansvarshavende fra denne fundamentaltjenesten. Visst finnes et videre pastoralt virkefelt av stort mangfold (jfr. «Prestetjenesten i en ny tid», Pf's studiebibliotek 30), men den må skje ut fra dette sentrum, hvis egentlige navn er høymessen, messen ved høyalteret, hovedalteret på ethvert sted. Når Paulus hilser «Guds menighet i Korint», beskrives den som «alle som på hvert enkelt sted påkaller vår Herre Jesu Kristi navn» (1 Kor 1,2) og feirer hans oppstandelse først og fremst på oppstandel-

sens dag, den ukentlige påskedag. Her er den universelle kirke, enten det er i en katedral eller en bambushytte. En konkret erfaring av det fikk jeg personlig gjøre da jeg forflyttet min tjeneste fra vår «nasjonalhelligdom» Nidarosdomen til Gimsøy kirke på en Lofotøy, festet med barduner ved havkanten for ikke å blåse bort. Den store opplevelsen var å konstatere at dette ikke var noen «nedtrapping», men en likeverdig videreføring. I høymessens universelle kirke er det alt begynner, og hit vender alt tilbake som har navn av kirke (som jo kommer av kyriakè, hunkjønnssadjektivet til Kyrios, og betyr: henne som hører Herren til). Denne universalitet skal altså finne sitt «sted» i geografien, der menneskene bor, og være tilgjengelig, innen rekkevidde. Det videre pastorale virkefelt må her ha sin forankring og sitt orienteringspunkt og utledes herfra, enten det skjer i kategorialmenigheter, inklusive de på institusjonene, eller på læresteder, i media eller i sjesorgens rom. Det er faktisk grunn til å tvile på om noen *kan* gjøre prestelig spesialtjeneste uten å ha begynt her og ha sitt vedvarende orienteringspunkt her.

2.

Morgendagens prest vil i morgen som i dag og i går derfor først og fremst være leiturgos, liturg, i den offentlige forvaltning av Nådens midler, Ord og Sakrament. Etterlyser noen da predikanten, så er han så menn med. Liturgen er ikke liturg uten å være predikant. Det er både Ord og Sakrament han formidler, og i en tid der integritet og troverdighet er i fokus, kanskje mer enn noensinne, vil ikke minst de stå sin prøve nettopp her.

Dette kan også sies slik: Morgendagens prest vil igjen og igjen bli prøvd på dette enkle: om man vet hva man holder på med og mener det man sier og gjør. Denne banale tese er ikke så selvsagt som den i første omgang høres ut som. I sin meget leseverdige bok «Auf der Suche nach dem verlorenen Wort» (1986 – egentlig en bearbeidelse og videreføring av «Leiden an der Kirche» fra 1965) stiller Helmut Thielicke spørsmålet om presten selv «in dem Gehäuse seiner Dogmen wohnt, ob er

darin 'existiert'» (s. 18). Det går på samme sak, hos Thielicke først og fremst relatert til prekestolen, men har relevans også for hele tjenesten som leiturgos.

Noen «kjeder seg» i kirkene, hører vi, andre går andre steder for å få «noe mer». Jeg har en mistanke om at det ikke så sjelden har noe med presten å gjøre. Ikke om han er «flink» på ett eller annet eller flere områder, men om han er hel, er ekte, om det fornemmes noe annet enn utenat lærte ord og fakter, om det lærte er integrert. Det avslører seg både ved alter og prekestol og – ikke minst – på veien mellom dem.

Vi møter så ofte alternativene: Enten liturgen med fakter og bøyninger og vendinger, som ikke skjelner mellom høytid og høytidelighet, og som aller snarest gjør en avstikker opp på prekestolen for så å skride tilbake til «det egentlige». Eller stortaleren, som først på prekestolen kommer i gang og som er ferdig når han går derfra. Alt annet er innledende og avsluttende manøvrer. Visst karikerer jeg, men det er for å tydeliggjøre den schizofreni som undergraver og mistenkeliggjør troverdigheten – i nærgående mediatider kanskje det mest etterspurte og avgjørende.

Det er ikke uniformering, som her etterlyses. Jeg har sans og plass for både nådegaver og naturutrustning. Visst er noen flinkere på prekestolen, og andre ved alteret. Jeg er bare opptatt av at alt dette skal tas i tjeneste hos presten som forkynnende liturg. Da vil showmannen falle på plass, entertaineren, PRmannen og menageren også, såvel som veltaleren. Ikke fordi noen skal underkues av gode evner og anlegg, men fordi alt skal tas «til fange under lydigheten mot Kristus» (1 Kor 10,5).

Det er undertegnede overbevisning at der den integrerte presteprofil i denne mening avtegner seg, der vil både forkynnelsen berikes og fordypes og gudstjenestefeiringen vil bli mindre avhengig av den «flinke» predikant. Samtidig vil den flinke predikant måtte innordne sine favorittemata i forhold til troens sentralanliggender. Sosialetikk vil forbli sosialetikk og ikke overskride grensen til politisk

eller ideologisk agitasjon, og vekkelsesforkynnelsen vil bli i stand til både å vekke og å oppbygge.

Hovedsaken vil bli å gjøre Den treenige Gud virkelig og nærværende for menneskenes bevissthet. «Gud er her til stede! La oss ham tilbede!» – opplevelsen av dette er det prestens hovedansvar å bidra til, også for morgendagens mennesker. Han eller hun må da begynne med seg selv og i sin forberedelse til denne livsviktige og avgjørende tjeneste bevisstgjøres på denne helhetsforståelse. I en forsamling av lærere i praktisk teologi, er det mon grunn til å spørre om liturgikken og homiletikken kan komme hverandre nærmere?

3.

Kan saktens også sjelesorg komme de to nærmere? Liturgen er nemlig ikke bare også predikant, men dessuten så menn sjelesørger. Er det fare for at skriftestolen er blitt erstattet av kontorstolen i dagens prestegjerning? Og at denne kontorstolen er blitt farlig inneklemt mellom kopimaskiner og annet maskinell, så ikke en gang den enkleste sjelesorgsamtale finnes rom for, og veien går gjennom et så krunglete og offentlig kontorlandskap, at det krever stort mot og mye energi for å finne inn til ham eller henne som prest skal være? Ideen med «menighetskontor» til erstatning for «prestekontor» har unektelig mye for seg, men hvis prestens treffsted i fortrolighet forsvinner med den, er det stor fare for at tapet blir vesentlig større enn gevinsten. I morgendagens samfunn, med medienes 1000 øyne og 1000 munn, der vil presten bety noe avgjørende for menneskelighetens overlevelse – hvis han eller hun lar seg finne et sted der Guds øre og Guds munn lar seg materialisere i en sjelesørger og skriftemottager.

Da vil imidlertid også integritet og troverdighet måtte tas i akt. Bare den presten som har «sittet i den andre stolen» vil formidle den tillit som trekker andre til skriftestolen. Viktig er det at egen erfaring ikke benyttes til bagatellisering, men lar ane en grunnleggende solidaritet fremfor den hellige Gud. Her vil «den indre profil» avtegne seg.

Betyr så dette at morgendagens prest skal være stengt inne i kirkens hus og sjelesorgens rom og sitte og vente på menneskene, som knapt finner veien selv? Slett ikke. Morgendagens kirke vil mer enn noensinne måtte bli en oppsøkende kirke. Slik må også morgendagens prest, i følge med sin Herre og Mester, være en som alltid er på vei ut til menneskene for å søke opp. Ikke som medlemsverver eller proselyttmaker, men som en som vil ha menneskene med seg inn for Gud og inn i hans familie. Da vil integriteten måtte omfatte også i livsferd og holdning, der både kontortid og konfirmantarbeid og mye annet lar seg regulere og administrere, og derfor skal underkastes rasjonell planlegging, men der stoppeklokke og stemplingskort til syvende og sist i det avgjørende er artsfremmede. Visst må ekteskap og familie få sitt, og i det henseendet er mye tjenlig bearbeidelse og tilretteleggelse enda ugjort, men det må stilles spørsmålsteget ved om 9-4-modellen, med søndagstjenesten som «ubekvem arbeidstid», vil levne morgendagens prest noen som helst sjanse. Mange tegn tyder på at bare det egentlige alternativ, «das ganz Andere», vil ha mulighet til å påkalle oppmerksomhet i et morgendagens samfunn med overflod av informasjon og underholdning. Det vil også måtte tas til følge av budbæreren og formidleren.

Også morgendagens prest vil derfor ha nytte av å lese en pastoralteologisk håndbok som reformasjonsbispen Peder Palladius' «Visitabok» fra 1540 (seneste nytrykk Oslo 1945), der han i konkrete og realistiske skildringer konkluderer med at «min sogneprests regula er en svær regula». Den kan faktisk komme til å gå på livet løs. Det har forskjellige kirketeridder forskjellig erfaring om, helt opp til vår. Morgendagen vil måtte regne med det samme på sin måte.

4.

En tid nå har «tjenestedifferensiering» vært et forløsende stikkord i vår norske kirketerminologi, forøvrig som definisjon av velkomne realiteter. Både kateketer og diakoner har allerede vært til stor nytte og hjelp i vår kirke.

Nytestamentet har jo atskillig å si oss om tjenestens mangfoldighet. Likevel, kanskje tiden nå er inne til å stille det uforskammede spørsmål om denne velmente og nyttige differensiering har beskåret prestetjenesten viktige elementer som den er forarmet uten? Det gjelder mindre i forhold til katekesen, ettersom prestens forhold til både skole og konfirmantundervisning er blitt opprettholdt av helt nødvendige grunner, hvorav konfirmasjons-gudstjenestens plass i sammenhengen må nevnes først. Verre er det imidlertid i forholdet til diakonien. Den gamle ordinasjonsliturgien hadde med i formaningen ord om å «ha omsorg for de syke, fattige og hjelpeløse». Nå er det tatt ut med den begrunnelse at «dette er diakonens oppgave». Visst er det vel det som *proprium*, men er det *bare* hans? Spørsmålet er nemlig: Kan prestetjenesten være hel, noe den må for troverdighetens skyld, uten et bevisst og aktivt forhold til den diakonale dimensjon? Nepppe. Ikke for å gjøre soknediakonen overflødig, de skulle bare vært så mange flere, men for å gi perspektiv og dimensjoner til tjenesten med Ord og Sakrament, som Den store Diakon har gjort mulig for oss å stå i.

Primærtjenesten i prestens virke er den begynte med: å se til at livet ved kirkens kilder er som det skal og er tilgjengelig, med den avledede tjeneste å føre Gud til menneskene der de er og menneskene til Gud der han har sagt han på en særlig måte er. Denne tjenestens helhet krever et bevisst forhold til den hele virkelighet, inklusive det hele menneske. Her må morgendagens prest gå i gode spor som Kirken vitner om i sin historie. Original er derfor ikke denne profilskissen, men jeg tror den i hovedtrekk er sann – og vedvarende aktuell under nye forhold og livskår.

*

Den eldste nåværende prestegenerasjon i Den norske kirke begynte oftest sin kirkelige løpebane med tittelen «hjelpere». Den var nok

ikke særlig populær, for den ble av mange oppfattet som «mindreverdige» og ble derfor for en del år siden erstattet med «kapellan». La gå med det, men noen fant faktisk den gamle tittelen meningsfull. Han gjorde sannsynlig det også den gamle domprosten, som over noen år hadde hatt to hjelpeprester som hadde visst å gjøre seg sterkt og synlig gjeldende. Da enda et skifte i stillingen skulle finne sted, sukket han og sa: «Nå har jeg hatt to yppersteprester, så nå ønsker jeg meg en hjelpeprest». Kanskje også morgendagens kirke og folk trenger flere hjelpeprester enn yppersteprester – hva man nå enn måtte foretrekke av titulatur?

Det er sannsynlig at den nevnte domprost lett ville kjent seg vel i selskap med Martin Lønnebo når han i sin fascinerende bok «Kristendomens återkomst» (1982) vurderer tre presteportretter han som ung prest fant i et sakristi. Den ene var «en frodig man i sportskostym og färgglad slips», den andre «en 1800-talsprost . . . i kaftan med knepte händer och Norstjärnan på bröstet». Den tredje var fra det foraktede 1600-tallet. «Han sitter i sine prästkläder. Ena handen har han lagt på kyrkans stora bibel. Den andre håller församlingens nattvardskalk. Detta blev mitt porträtt.» Og den nytenkende Linköping-biskopen konkluderer med understreket å kalle dette «mönsterbilden av nuets och framtidens präst (s. 102).

I sin foran nevnte bok, der undertittelen lyder «Gedanken zur Zukunft des Christentums», avslutter Helmut Thielicke sin gjennomborende «Kirchenkritikk eines Liebenden» (s. 239ff) med: «Die Luft ist voller Verheissungen». Det er under Guds løfters forjettelser at morgendagens presteprofil må tegnes. Skjer det på løftenes egne premisser, er fremtiden åpen og mulighetene grenselose.

(Foredrag ved Nordisk pastoralkonferanse på Modum 7.6.90)

Ledelse i menigheten

Av Johannes Ulltveit-Moe

Innledning

To av de faglige råd under Kirkerådet, Kirkens personalråd og Kirkeordningsrådet, inviterte høsten 1989 til en konsultasjon om ledelse i menigheten. Denne artikkelen er en bearbeidelse av hovedforedraget under konferansen.

Jeg vil trekke linjer tilbake til den debatt som har pågått om saken i vår kirke særlig i de siste to tiår, og spesielt knytte an til hva noen nyere dokumenter har sagt om lokalkirkelig ledelse. Det gjelder:

- I. Embete og Råd. En utredning fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kirkerådet og utgitt i 1988 (EOR-utredningen).
- II. Departementets utkast til tjenesteordning for prester.
- III. Den lokale kirkes ordning – utredningen fra Kirkelovutvalget (NOU 1989:7).

I tillegg vil jeg trekke inn synspunkter av en viss aktualitet fra Hermansen-utvalgets utredning:

- IV. En bedre organisert stat (NOU 1989:5).

I. Kirkens embete og råd

Utredningen fra Kirkerådets arbeidsgruppe har et eget avsnitt om *styring og ledelse* (s.

88–92). Også andre deler av utredningen har stoff som er relevant med tanke på en avklaring av ledelsesforholdene i kirken, blant annet gjennom de referater som gis av ordningene i andre kirker og aktuelle problemområder som behandles i sluttkapitlet (kap. VII). Likevel er det nevnte avsnitt det som her har spesiell interesse.

I et terminologisk avsnitt blir det søkt å avklare forholdet mellom styring og ledelse (5.1). Styring blir forstått som det «å sette overordnede mål og rammer for virksomheten», mens det å lede i første rekke gjelder «den daglige drift» (s. 89). Utredningen slutter seg til Erik Johnsen's definisjon av ledelse som «målrettet, problemløsende samvirke som foregår på en aktiv og bevisst måte».

Dette kan se ut til å være en grei semantisk begrepsavklaring. Men ved nærmere observasjon er den likevel ikke helt uproblematisk. Utredningen legger nemlig vekt på at samvirke er mer knyttet til styringen enn til ledelsen, nemlig ved at embetsrepresentanter deltar i rådsorganene forstått som styringsorganer i kirken. Uten å legge for mye vekt på denne observasjonen, er den vel når alt kommer til alt likevel en liten illustrasjon på at forståelse av ledelse bare i begrenset grad lar seg utvikle ved semantiske analyser, avklaringer og definisjoner, selv om også disse har en betydning.

Utredningen går videre med en nærmere beskrivelse av tre typer ledelse: Administrativ, operativ og strategisk ledelse. Slik utredningen forstår disse, er *strategisk ledelse* nær-

mest identisk med *styring*, mens den *administrative* og *operative ledelse* er to sider av det som ellers betegnes som *daglig ledelse*, jf. s. 136, hvor dette er sagt i klartekst.

Utredningen påpeker at den *administrative ledelsesfunksjonen* ut fra «rent praktiske overveielser» stort sett har vært tillagt soknepresten; det vises til erfaringen og påpekes at «ut fra et rent hensiktsmessighetshensyn» bør sokneprestene være administrative ledere (s. 90). Utredningen mener åpenbart at dette bør være tilfelle også i fremtiden. Her dreier det seg om «en ren praktisk orientert delegasjon fra styringsorganet, som er menighetsrådet».

Den *operative ledelse* dreier seg i følge utredningen om «arbeidet i felten, den direkte kontakt med menneskene i menigheten». Slike funksjoner er tillagt de aller fleste stillinger i en menighet.

På dette punkt makter ikke utredningen å klargjøre hva begrepet operativ ledelse innebærer. Presten skal ikke være overordnet de andre ansatte i deres «operative» arbeid, dvs. deres arbeid i felten. Med kateketen som eksempel, blir det sagt at «kateketen har en selvstendig, ledende stilling på sitt felt» (s. 90). At kateketen og annet fagpersonell har en grad av selvstendighet innenfor sine fagfelter, vil vel ingen benekte.

I forhold til frivillige medarbeidere fungerer de også som operative ledere. For operativ ledelse dreier seg vanligvis om den jevnlige kontakt med medarbeidere og om hvordan en gruppe mennesker skal fungere sammen, jf. her Berg: *Ledelse, en utfordring!* s. 82 ff, og fremstillingen i utredningen om Utdanning og tjeneste, s. 38 f. Men for ansatte i en menighet reiser spørsmålet seg: Hvem skal være operativ leder av gruppen ansatte?

Den *strategiske ledelse* blir beskrevet som rådernes egentlige oppgave. Strategi og styring blir nærmest brukt synonymt. Vesentlig ved strategisk ledelse er «målsetting, fastsettelse av virkemidler og motivasjon» (s. 91).

Utredningen peker ganske treffende på at mangel på strategisk ledelse ofte medfører at det kirkelige liv lett får et nærsynt og heseble-

sende preg (s. 92).

Imidlertid synes jeg det er lite klargjørende når det på den ene side slås fast at rådene er strategiorganer og på den annen side fremholdes at presten i de samme organer skal være strateg. Kanskje det ville være bedre å si at presten i rådsorganene skal være «ideolog», dvs. den som på en spesiell måte skal bidra med teologisk forståelse og innsikt.

II. Tjenesteordning for menighetsprester

I utkastet til tjenesteordning, datert 13/9-89, er soknepresten gitt bestemte lederoppgaver. Når det gjelder prestatetjenesten i prestegjeldet, er det soknepresten som leder denne. § 8 slår fast at: «Soknepresten er nærmeste overordnede for andre prester».

Noen nærmere presisering av hva det innebærer i praksis å være overordnet, er det sagt lite om. Men det er understreket at soknepresten skal påse at gjeldende arbeidsfordeling mellom prestene blir fulgt (§ 10). Derimot kan soknepresten «ikke instruere andre presten om utførelsen av deres geistlige tjeneste» (§ 11, første ledd).

Ellers er det lagt opp til en samråds- og samordningsmodell mellom soknepresten og menighetsrådet. Dette fremgår både av § 2 og § 9, jf. også § 15.

I § 2 heter det at presten, i tillegg til de oppgaver som spesielt er nevnt tidligere i paragrafen, skal utføre «annet menighetsarbeid i den utstrekning det kan gjøres innenfor normal arbeidsuke», og dette skal skje «i samråd med menighetsrådet». § 16 fastslår at soknepresten skal sørge for den nødvendige samordning (underforstått av prestatetjenesten) med menighetsrådets virksomhet.

Noen vurderinger

Til Kirkerådets juni-møte 1989 forelå et utkast til tjenesteordning, datert 23/5-89. Enkelte av Kirkerådets merknader tok departementet hensyn til i det videre arbeid. Utkastet som lå til grunn for behandlingen i Kirkemøtet 1989 er således forbedret på en del punkter. Men om utkastet vurderes i lys av behovet for en avklaring av ledelsesforholdene i menigheten, kan en neppe si at det fullt ut er til-

fredsstillende. Dette er også påpekt av Kirke-møtet (sak KM 16/89), jf. nest siste ledd i ved-taket (se nedenfor).

Under Kirkerådets juni-møte 1989 ble det etterlyst et overordnet perspektiv på prestetjenesten som funksjon i og del av hele menighetens pulserende liv: det ble fremholdt at tjenesten splittes opp i enkelthandlinger, og pres-tens arbeid blir ikke sett som en integrert del av menighe-tens virksomhet. Dette er blitt noe forbedret i siste utkast, men med Kirkemøtets forslag til endring av § 2 vil dette helhetlige og integrerte perspektiv bedre komme til ut-trykk.

Selv ikke i det siste utkastet er det tilstrekkelig presist angitt hvilken plass soknepresten skal ha når det gjelder ledelsen av menigheten; soknepresten er bare sett som leder i forhold til de andre prestene, ikke til andre tjenesteinnehavere i menigheten (kateketer, organister osv., jf. gjeldende regelverk); tjenesteordningen må derfor åpne adgang til å tillegge soknepresten lederoppgaver overfor andre ansatte enn prester. Som påpekt bl.a. av Kirkerådet, bør soknepresten kunne delegeres ansvaret for den daglige ledelse av menigheten inntil det er utbygget en egen stillingskategori som kan ivareta det administrative og personaladministrative ansvar i alle menigheter. Følgeskrivet fra departementet av 19/9-89 åpner opp for en slik mulighet; der nevnes at det i den instruks for de enkelte stillinger som skal fastsettes av bispedømmerrådet, kan inntas bestemmelser om oppgavefordelingen mellom prester og andre ansatte og mellom prester og menighetsråd, «slik at den enkelte menighets totale behov blir best mulig ivaretatt».

Kirkemøtet forutsetter at § 14 skal tolkes slik at soknepresten kan pålegges arbeidslederoppgaver overfor andre ansatte enn pres-tene (se sak KM 16/89).

III. Den lokale kirkes ordning (NOU 1989:7)

Den offentlige utredning fremmer en rekke forslag til nyordning av den lokale kirkes - menighetenes - organisasjon. Dette gjelder

strukturelle reformer, men også nye ordninger på det personale plan.

Den viktigste reform er knyttet til prinsippet om at ansvaret for det kirkelige liv lokalt klarere og i mer omfattende forstand er lagt til soknene. Den oppdeling av ansvar mellom kommune og menighet som gjelder i dag, blir langt mindre fremtredende, selv om det er for sterkt å si at den blir opphevet helt. Ikke desto mindre blir det nå langt tydeligere hvor tyngden av ansvaret skal befinne seg. Dette er viktig med tanke på en videre organisasjonsmessig utvikling i menighetene og en klargjøring av de ledelsesfunksjoner som må ivaretas. Det ligger bedre til rette for dette når soknene selvstendigjøres som arbeidsgivere.

Når det gjelder ledelsesfunksjoner, opererer Kirkelovutvalget med flere typer.

Svært sentralt i utredningen står spørsmålet om hvordan de administrative forhold kan bedres i menighetene. Utvalget foreslår at det skal være en kirkeverge i alle sokn og en kirkeverge i tilknytning til alle fellesråd. Kirkevergestillingen er utformet som en administrativ lederstilling i soknene (se kap. 14).

Utredningen har et eget avsnitt om «Daglig arbeidsledelse» (s. 183 f.). Utvalget tenker seg at ansvaret for den daglige arbeidsledelse ligger hos menighetsrådet, men finner det uhen-siktsmessig at rådet skal utøve denne funksjon overfor de tilsatte i soknet. Denne funksjon bør delegeres til en av de fast tilsatte tjenestemenn. Fortrinnsvis må dette være kirkevergen. Men ut fra en vurdering av de stedlige forhold må soknet ha adgang til å legge «personal- og arbeidslederfunksjoner» til andre enn kirkevergen.

Mens den personaladministrative ledelse tenkes delegert fra menighetsrådet til kirkevergen eller en annen av de fast ansatte, mener utvalget at det som kalles «den faglige arbeidsledelse» må være en myndighet som utøves av menighetsrådet eller av et faglig utvalg utpekt av menighetsrådet. Samtidig medigs at presten i visse sammenhenger vil måtte ha et faglig lederansvar. Hva dette innebærer i forhold til andre stillinger i menighetene, blir ikke nær-mere beskrevet.

Utvalget slår fast at menighetsrådet er menig-hetens styringsorgan, men poengterer samti-

dig at både prest og menighetsråd har en selvstendig stilling i forhold til hverandre. Det medgis at det kan være glidende overganger i ansvarsforholdene mellom prest og menighetsråd, men at dette lar seg løse ut fra en samvirke-teori (jf. her utredningen om Embete og Råd).

Noen vurderinger

Forslaget om å få administrative lederstillinger i den lokale kirke, er generelt sett utmerket. Men den konkrete utforming rommer en rekke svakheter. Med de mange små sokn som finnes, vil nødvendigvis kirkevergen de fleste steder bli deltidsstillinger. Det gjør stillingene sårbare, og det gjør soknene sårbare. Stillingene vil ikke få status og tyngde nok. Etter min mening lar det seg neppe gjøre å utvikle en stabil, profesjonell administrativ ledelse i de enkelte sokn ut fra en slik modell. Enhetene må bli større.

Videre bør det påpekes at utvalget etter min mening er lite klar når det gjelder enkelte av formene for ledelse i menighetene. Mest presist er det som blir sagt om administrativ ledelse. Men forholdet mellom denne funksjon og det utvalget kaller «faglig ledelse», er uklart. Basert på Embete og Råd-utredningen tremheves samvirkesynspunktet mellom menighetsråd og prest, som begge gis den tradisjonelle form for selvstendighet. Noen avklaring av relasjonen mellom den skjer ikke; det blir tvertimot sagt at det er «flytende overganger mellom hva som prestens ansvar og hva som er menighetsrådets ansvar», og relasjonene mellom dem må avklares på basis av det «det gjensidig forpliktende samvirkeforhold» som eksisterer mellom dem (s. 184). Samtidig slår utvalget fast at menighetsrådet er «soknets styringsorgan».

Jeg kan vanskelig se at utvalget på denne måten bidrar vesentlig til å klargjøre ledelses- og oppgavefordelingen mellom prest og menighetsråd. Her gjenstår et viktig arbeid. Dette erkjenner også utvalget selv.

IV. En bedre organisert stat (NOU 1989:5)

Med utgangspunkt i at Den norske kirke har en tilknytning i staten, gir den offentlige utredning om «En bedre organisert stat» (NOU 1989:5), som ble avgitt våren 1989, interessante innfallsvinkler med tanke på å avklare

de kirkelige styrings- og ledelsesforholdene – terminologisk og innholdsmessig. Denne utredningen sier (naturligvis) ikke noe direkte om ledelsen i den lokale kirke. Men den har synspunkter og perspektiver som kan ha en viss overføringsverdi når de lokale ledelses spørsmål skal drøftes og avklares.

Denne utredningen opererer med to hovedformer for styring: nemlig strategisk styring og driftsstyring.

Den strategiske styringen på offentlig sektor gjelder den overordnede ledelse i samfunnet og i forhold til ulike offentlige institusjoner som finnes i dette samfunnet. De strategiske beslutninger fattes på overordnet nivå, i første rekke av Storting, Regjering og departement ut fra det konstitusjonelle og politiske ansvarsforhold (s. 78). Strategibeslutninger vedrørende etablering, ledelsesorganisering og eventuelle omstillinger, fornyelser eller avvikling av statlige forvaltningsorganer, må i alminnelighet bygge på vedtak i Stortinget (s. 91).

Men i medhold av slike overordnede beslutninger og delegerte fullmakter, kan også de enkelte instanser på lavere nivå foreta strategiske beslutninger innenfor sitt virksomhetsfelt. Dette er tilfelle når Kirkemøtet, opprettet av Stortinget i 1984, treffer beslutninger på områder hvor det er gitt myndighet.

Utredningen drøfter forholdet mellom overordnet styring og lokal handlefrihet (dvs. i de enkelte virksomheter), og den avveining av ulike hensyn som er nødvendig for å finne frem til et gunstig balansepunkt (s. 73). Utvalget ønsker å gå forholdsvis langt i selvstendigjøring av virksomheter som skal ha «høy grad av faglig og verdibasert selvstendighet» (s. 20), enten ved at de gjøres til forvaltningsorganer med særskilte fullmakter (s. 101 ff) eller stiftelseslignende organer (s. 112 ff).

Driftsstyringen kan ifølge utredningen deles opp i fire ulike typer:

1. *Innholdsmessig styring*. Dette har å gjøre med en styring som sikrer at virksomheten driver med det den skal ut fra sitt mandat og i samsvar med det som er det overordnede mål (s. 77). Et annet sted i utredningen blir dette betegnet *faglig styring* (s. 91). Denne form

for styring kan ligge nær opp til de mer strategiske styringsinteressene som er nevnt ovenfor. Styringen skjer, eller forutsettes å skulle skje, ut fra mål og oppgaver som er satt for virksomheten. For Kirkerådets vedkommende har dette basis dels i lovverket og dels i mer konkrete målformuleringer som rådet har vedtatt for sin virksomhet (september 1987). Arbeidet med å få til samordnede virksomhetsplaner for departementet, Kirkerådet, bispedommerådene og biskopene tok til i 1989.

2. *Ressurs- og volumstyringen* er den styring som skjer gjennom bevilgninger og bevilgningsmessige forutsetninger (f.eks. ved de muligheter som gis, resp. de begrensninger som settes, når det gjelder å skaffe seg inntekter ved salg av produkter, tjenester osv.).
3. *Den administrative styringen* dreier seg om «de organisatoriske og administrative betingelsene og prosessene i virksomhetens drift», og omfatter blant annet personal- og økonomiforvaltning (s. 77). Hensikten med slikt styring er å sikre en kostnadseffektiv, rasjonell drift.

Denne form for styring skjer i vesentlig utstrekning lokalt, dvs. i virksomheten selv. Det gjelder også innenfor kirkelige organer utenfor departementet på sentralt og regionalt nivå.

4. Den fjerde form for driftsstyring er kalt for *omgivelsesrelasjonsstyring* (s. 77). Denne er i mindre grad enn de tre første selvstendig styringsområde. Det gjelder samordning i forhold til andre virksomheter.

På det kirkelige område kommer denne form for styring til uttrykk i departementets forhold til Kirkemøtet/Kirkerådet på den ene side og til bispedommerådene på den annen side. Denne samordning behøver ikke nødvendigvis skje fra overordnet nivå, men kan foretas av instanser som har berøringsflater med hverandre (slik tilfellet er mellom Kirkemøtet og bispedommerådene), jf. s. 78.

På lokalplanet er arbeidet med å avklare relasjonene mellom menighetsråd og (sokne)prest (delvis) en illustrasjon på denne form for styring.

V. Noen fellestrekk

Ut fra de tre første av disse dokumentene er det mulig å peke på noen fellestrekk når det gjelder ledelse i menigheten:

- Alle dokumentene er på sin måte opptatt av ulike aspekter ved ledelse i en lokal kirkelig sammenheng.
- Menighetsrådet betraktes og beskrives som menighetens styringsorgan (uten at dette er uttrykt eksplisitt i utkastet til tjenesteforordning).

- Forholdet mellom prest og menighetsråd er forstått som et samvirke-forhold.

- Verken terminologisk eller saklig er det noen enhetlig ledelsesforståelse i de tre dokumentene.

- Direkte og indirekte påpekes nødvendigheten av en styring både av den strategiske ledelse og de administrative funksjoner i menighetene.

- Dokumentene har ulike oppfatninger av spørsmålet om menighetens daglige ledelse.

Hvis disse observasjonene er korrekte, illustrerer de tydelig behovet for en klargjøring både av begrepsbruken og av det saklige innhold i menighetsledelsen. Jeg håper å kunne bidra til en slik klargjøring gjennom en del påstander eller teser som jeg i det følgende fremsetter og knytter noen kommentarer til.

VI. Åtte teser om ledelse

Tese 1:

Ledelse i menigheten og på de øvrige plan i kirken kan ses i sammenheng med fire perspektiver på den kirkelige organisasjon: Det strukturelle, det personale, det politiske og det symbolperspektiv.

Disse begrepene er hentet fra organisasjonsteorien. Plassen tillater ingen uttømmende presentasjon av hva som ligger i dem, bare noen korte antydninger med henblikk på ledelse i menigheten:

Det strukturelle perspektiv legger vekten på de ytre rammer for menighetens liv, på målsettingene som er satt opp for virksomheten og planene som utvikles for å nå dem.

Ut fra et slikt perspektiv blir det viktigste ved ledelsen å sørge for

- at det er sammenheng mellom målsettingene og det konkrete arbeid som gjøres;
- at strukturen og arbeidsformene korresponderer med målene og oppgavene og er mest mulig tjenlige for å nå dem;
- at virksomheten drives mest mulig effektivt og rasjonelt (hva nå enn dette måtte bety i

en kirkelig sammenheng); det dreier seg om å gjøre de riktige tingene riktig.

Det personale perspektiv ser på enhver organisert størrelse som «befolkede områder». Det er menneskene innenfor en organisasjon, ikke «det ytre system», som står i sentrum for oppmerksomheten. I menigheten betyr dette en orientering mot menighetsleddene og den tjeneste som skal utføres overfor dem. Bruken av de personellmessige ressurser som er tilgjengelige i menigheten, inkluderes også i dette perspektivet.

Ut fra et slikt perspektiv blir det viktigste ved ledelsen å sørge for

- at menighetens organisasjon og virksomhet utformes slik at den fremstår som mest mulig meningsfull og tilfredsstillende for folk.
- at man som et positivt skapende vesen får muligheter til å utfolde sine egenskaper til Guds ære og til beste for dem selv og fellesskapet;
- at ansatte, frivillige og tillitsvalgte medarbeidere blir «tatt vare på».

Det politiske perspektiv peker på at det innenfor enhver menneskelig organisasjon finnes ulike grupper som har forskjellige interesser å ivareta, og som følgelig innebærer at makt, konflikter og spørsmål om fordeling av ressurser er normale foreteelser. Dette gjelder også innenfor kirkelivet.

Ut fra et slikt perspektiv blir det viktigste ved ledelse å sørge for

- at den selv kan forstå og forholde seg til makt, koalisjoner, konflikter og forhandlinger;
- at det legges til rette for prosesser i menigheten som gjør at flest mulig av de menighetsleddene som ønsker å ta ansvar, involveres i beslutninger om menighetens virksomhet, ressursbruk osv.
- at menighetens enhet kan bevares i mangfoldet.

Det symbole perspektiv fokuserer på meningen med og i en organisasjon. Sentralt står organisasjonskulturen og denne kulturs innflytel-

se på organisasjonens personell og på dens form, liv og virksomhet. Det er ikke autoritet, makt og en fornuftsmessig design som binder organisasjoner sammen ifølge denne teorien, men verdier, tolkninger, symboler, ritualer osv. Ut fra et slikt perspektiv blir det viktigste ved ledelsen i en menighet å sørge for

- at menneskers behov for mening blir imøtekommet; mennesket er et «meningssøkende vesen» som omgitt av tvetydige begivenheter, konflikter og en stor mengde informasjon leter etter konsepter som kan bringe og binde ting sammen;
- at det finnes, og utvikles, en teologisk forståelse av livet og virksomheten i menigheten, basert på et evangelisk kirkesyn som applliseres på den situasjon menigheten befinner seg i og de utfordringer den står overfor;
- at medarbeidere får motivasjon til sin tjeneste.

Disse fire perspektivene slår på forskjellig måte inn i de følgende teser, det symbole spesielt i den neste tesen.

Tese 2:

Spørsmålet om ledelse i menigheten må ta utgangspunkt i en teologisk forståelse av kirken og kirkelig lederskap, og lar seg ikke innholdsmessig bestemme alene ut fra generelle organisasjonsteoretiske beskrivelser av lederskap eller ut fra erfaring med ledelse i andre sammenhenger i samfunnet.

Med dette ønsker jeg å understreke at kirken har sin egenart og at ledelse i en kirkelig kontekst har sine spesielle kjennetegn.

Det er således nødvendig med et teologisk grunnlagsarbeid når vi skal finne frem til det egenartede ved kirkelig lederskap. Vi kan ikke mekanisk overføre innsikt og erfaringer fra andre virksomhetsområder til den kirkelige virkelighet. Kirken har en egenart som ikke lar seg parallellføre med andre instanser i samfunnet. Ikke desto mindre er det utvilsomt en god del å hente fra erfaring med ledelse utenfor en kirkelig sammenheng når vi nå

skal «designe» den fremtidige menighetsledelse i vår kirke.

At denne innsikt og erfaring ikke kan erstatte en teologisk gjennomtenkt lederfilosofi, vil for øvrig all nyere lederteori bekrefte. Den legger stor vekt på at ikke noen virksomhet er identisk.

Tese 3:

Det må være indre konsistens i den kirkelige ledelse på alle plan: Lokalt, regionalt og sentralt; inkonsekvens, spenninger og språk på regionalt og sentralt plan virker hemmende på den lokale ledelse.

De reformer i den kirkelige organisasjon som har vært gjennomført i de senere årene, har utvilsomt betydd en stimulans for hele kirken. Det gjelder opprettelsen av Kirkemøtet, formaliseringen av Bispemøtet som et sentralkirkelig organ, innføringen av bispedømmemøter hvert annet år, etableringen av Lærenemnd for Den norske kirke, overføringen av tilsettingsmyndighet for de fleste prestestillinger og andre stillinger til bispedømmerådene osv. Nye reformer, som vesentlig gjelder lokalplanet, er nå utredet og vil ventelig i en eller annen form bli gjennomført utover på 1990-tallet.

Men prosessen med opprettelse av nye organer har naturlig nok også resultert i nye, og ikke alltid like avklarte, konstallasjoner og relasjoner. Det gjelder eksempelvis i forholdet mellom departementet og Kirkemøtet/Kirkerådet, mellom Kirkemøtet og Bispemøtet, og mellom Kirkemøtet og de enkelte bispedømmeråd. Her foreligger spenninger både av strukturell og politisk karakter, slik det nylig er påpekt i et notat av Håvard Koppang om «Virksomhetsplanlegging i Den norske kirke sentralt og regionalt». Derfor trengs en avklarende organisasjonsmessig utvikling på det sentrale og regionale plan, i tillegg til en avklaring av det hovedspørsmål som her opptar oss.

Sentralt her står forståelsen av forholdet mellom menighetsråd og prest. Jeg kommer tilbake til dette senere, men skal her bare påpeke at så langt er ikke noen full enighet i saken oppnådd mellom departementet og kirkelige organer utenfor departementet, selv om

uenigheten synes å være mindre nå enn tidligere. Det er grunn til å tro at EOR-utredningen og Kirkemøtets standpunkt har hatt en viss betydning for den utvikling som tross alt har skjedd.

Tese 4:

En kommer ikke frem til en god menighetsledelse ved semantiske analyser av lederbegrepet, men ved å definere hvilke ledelsesfunksjoner som skal ivaretas og så insistere som mulig fastlegge strukturene for disse funksjonene og hvem som har ansvaret for dem.

Det er gjort mange forsøk på å gruppere de viktigste av ledelsesfunksjonene. I EOR-utredningen sondres det mellom administrativ, operativ og strategisk ledelse. Samme inndeling finnes i «Aktivt personalarbeid i menigheten», s. 10. Operativ ledelse svarer til det som i Kirkelovutvalgets utredning betegnes (daglig) personalledelse, jf. s. 183. Kirkerådets utredning «Utdanning og tjeneste» gjør bruk av den firdeling som finnes hos Berg: Ledelse – en utfordring!, nemlig ideologisk, strategisk, operativ og administrativ ledelse. Disse begrepene omfatter følgende funksjoner:

- *Ideologisk ledelse* dreier seg om hva som skal være bestemmende for tenkning og praksis i kirkens liv, hva som skal være visjonen, virksomhetsideen, de overordnede målsettinger, de bærende elementer i «kulturen». Dette har i stor grad med teologi å gjøre. I stedet for ideologisk ledelse vil mange i en kirkelige kontekst like gjerne kalle dette for teologisk ledelse. Andre vil foretrekke begreper som åndelig ledelse, pastoral ledelse e.l. Denne ledelsesfunksjon er i stor utstrekning relatert til det symbolske perspektiv.

- *Strategisk ledelse* dreier seg om hvordan en skal lede menigheten for å løse konkrete oppgaver og tjenester med de tilgjengelige ressurser og i forhold til de muligheter og begrensninger som omgivelsene setter. Den strategiske ledelse utgjør samspillet mellom en organisert størrelse (menigheten). Den ideologiske og strategiske ledelse står i et dialektisk forhold til hverandre.

Denne lederfunksjon har komponenter fra alle fire perspektiver, men mest fra det strukturelle, personale og politiske.

- *Operativ ledelse* innebærer den daglige kontakt med medarbeidere og dreier seg om motivasjon, kommunikasjon, arbeidsveiledning, inspirasjon, samarbeid, konfliktløsning osv.

Også her hører alle fire perspektivene med, men med tyngdepunktet i det personale.

- *Administrativ ledelse* gjelder disponeringen av menighetens ressurser slik at de mål og oppgaver som settes opp ut fra strategiske overveielser kan nås, og innebærer anskaffelse, organisering og utvikling av mennesker og materiell.

Denne ledelsesfunksjon preges av strukturelle forhold, men i noen utstrekning også av personale og politiske (f.eks. når det gjelder ressursbruken).

Er det mulig å gi noen anvisninger på hvordan disse ulike ledelsesfunksjoner kan fordeles? Jeg vil gi noen antydninger:

I en menighet må

- *den ideologiske ledelse* i vesentlig grad være et ansvar for dem som har forkynner- og undervisningsmandat i menigheten;
- *den strategiske ledelse* være styringsorganets hovedansvar;
- *den operative ledelse* være et hovedansvar for den som er menighetens daglige leder;
- *den administrative ledelse* være et hovedansvar for den som er tillagt kontor- og personaladministrative funksjoner i menigheten.

Tese 5:

En menighet trenger et styringsorgan som er handlekraftig og som de ansatte i siste instans står ansvarlige overfor, og det er nødvendig å avklare de interne ansvars- og ledelsesforhold.

Menighetsrådet er dette styringsorganet i henhold til nåværende lovgivning, men får et utvidet ansvarsområde dersom Kirkelovutvalgets forslag gjennomføres. Menighetsrådet har forvaltningsmessige fullmakter og treffer beslutninger som gjelder virksomheten i menigheten.

EOR-utredningen gir en beskrivelse av hva denne styringsfunksjonen innebærer, og legger vekt på den strategiske oppgave menighetsrådet har som styringsorgan. Utredningen fremholder at alle de personer menighetsrådet tilsetter, står i et ansvarsforhold overfor menighets-

rådet. Presten(e) derimot, og spesielt soknepresten, gis en form for selvstendighet i forhold til rådet. Samtidig understrekes sterkt samvirket og den gjensidige informasjonsplikt.

Tilsvarende konsept som i EOR-utredningen finnes i Kirkelovutvalgets utredning.

Det kan diskuteres hvor fremtidsrettet en slik løsning er. Sett fra et strukturelt perspektiv kan denne form for selvstendighet for to parter som begge er involvert i menighetsledelsen, lett skape uønskede problemer. Men i den nåværende situasjon, og med den lange tradisjon for embedets «fristilling» i forhold til menighetsrådet, er andre modeller enn samvirkemodellen neppe realistiske. Det er for øvrig denne modellen Kirkemøtet har gått inn for, jf. vedtak i Kirkemøtet 1988 ved behandlingen av EOR-utredningen. Kirkemøtet nevner fire prinsipper for det videre arbeid med å tilrettelegge praktisk ansvarsforhold og beslutningsprosesser:

1. Lovverket skal tjene livet i menigheten.
2. Kirkens oppdrag og åndelige fullmakter er gitt til hele menigheten.
3. Myndigheten til å lede menigheten ligger prinsipielt hos hele menigheten.
4. Samvirke må nedfelles i lovgivningen.

Med den tradisjonelle forståelse av embedets selvstendighet i forhold til menighetsrådet vil det ikke være mulig som bindende ordning å gjøre soknepresten til menighetens daglige leder. Dette er også Kirkelovutvalgets oppfatning. Løsningen for Kirkelovutvalget er derfor knyttet til opprettelsen av en kirkevergestilling alle sokn; denne stillingen er tillagt «det administrative lederansvar i soknet, herunder den daglige personalledelse overfor soknets tilsatte» (s. 184). Forholdet mellom menighetsråd og sokneprest er definert som et samvirkeforhold, slik det er beskrevet i EOR-utredningen og vedtatt av Kirkemøtet (jf. det som er anført ovenfor).

Hva som skal være forholdet mellom kirkevergen og soknepresten i den daglige drift av menigheten, er ikke tilstrekkelig klarlagt i Kirkelovutvalgets utredning.

Tese 6:

En menighet må ha en daglig leder.

Som påpekt ovenfor, er det ikke enighet om hvilken stilling dette skal være. Det har dels sammenheng med hvilke funksjoner som er tenkt tillagt den daglige leder.

Hvis daglig leder i hovedsak skal ha operative funksjoner, er det i utgangspunkt mulig å tenke seg både soknepresten og kirkevergen i rollen som daglig leder.

Hvis den daglige ledelse vesentlig er tenkt som en administrativ funksjon, er det lett å lande ned på Kirkelovutvalgets løsning med kirkevergen som daglig leder.

Hvis en legger vekt på mer «ideologiske» forhold (teologiske og pastorale aspekter) ved menighetsledelsen, vil det være naturlig at soknepresten defineres som daglig leder.

Både ut fra dette sistnevnte perspektiv, og fordi det er urealistisk å regne med at det vil bli mulig å få tilstrekkelig kvalifiserte kirkeverger i alle sokn i overskuelig fremtid (dvs. langt ut i neste århundre), ville det mest nærliggende være å definere soknepresten som menighetens daglige leder (jf. «Tjenester og stillinger i Den norske kirke, s. 6 f).

Men dette måtte nødvendigvis innebære – ut fra en konsekvent betraktning – at soknepresten ble underlagt menighetsrådet som menighetens styringsorgan og hadde menighetsrådets formann/leder som nærmeste overordnede. Dette ville være å gå et skritt videre i forhold til EOR-utredningen og Kirkemotets vedtak, og bryte med opplegget i departementets utkast til tjenesteordning for prester, hvor det slås fast at prostens er sokneprestens nærmeste overordnede.

Hvis dette fastholdes, vil menighetsrådets rolle som menigheten styringsorgan bli begrenset eller innsnevret. I og med at soknepresten er medlem av menighetsrådet som kollegialt organ, vil han/hun være kollegialt ansvarlig for de beslutninger menighetsrådet fatter. Men kan presten være ansvarlig for å følge opp disse beslutninger som eventuelt daglig leder med den type fristilling han/hun er gitt ut fra tjenesteordningen? Dette måtte i så fall basere seg på en frivillig avtalt ordning mellom menighetsråd og prest – en ordning som

eventuelt kunne nedfelle seg i den instruks som bispedømmerrådet kan fastsette med grunnlag i tjenesteordningen for prester.

Tese 7:

Det er nødvendig at en person er hovedansvarlig for de administrative funksjoner og kan fungere som den lokale kirkes kontorsjef. Dette bør i fremtiden være kirkevergen. For at de nevnte funksjoner skal bli ivarettatt, er det nødvendig å operere med bærekraftige administrative enheter.

Kirkelovutvalget har som kjent foreslått at hvert sokne skal få en kirkeverge som den administrative ansvarlige. Intensjonen bak dette forslaget er det aller beste. Men så lang jeg kan forstå er det urealistisk å regne med at 1354 menigheter eller sokn er eller skal kunne bli bærekraftige administrative enheter i Den norske kirke.

Soknene er i mange tilfelle små, og stillingene vil de fleste steder bli deltidstillinger. Slike stillinger er såbare og får ikke tyngde og status nok. Dermed vil det bli vanskelig å få etablert stabile og profesjonelle administrative ordninger.

Det er flere veier å gå for å få tilstrekkelig store og slagkraftige kirkelig-administrative enheter:

- 1) En løsning er å redusere antall sokn betraktelig. Et slikt forslag er ikke fremmet, og ville sikkert reise sterke motforestillinger på lokalplanet dersom det kom.
- 2) En annen løsning er å operere med prestegjeldet som administrativ basis-enhet.
- 3) Et tredje alternativ er å etablere en ny enhet som korresponderer med kommunen.

Tese 8:

Det foreligger et stort behov for opplæring og kompetanseutvikling når det gjelder ledelse og administrasjon i kirken.

Dette behovet foreligger uansett løsning på spørsmålet om hvem som skal være daglig leder i menigheten og hvem som skal ha hoved-

ansvar for administrative funksjoner.

Opplæring til lederskap må derfor bli et prioritert område i årene som kommer.

For kirkelige organer blir det viktig snarest mulig å definere hvordan denne ledelse er å forstå, i nær kontakt og forståelse med berørte instanser. Dette er i stor grad et teologisk arbeid, jf. hva som er nevnt under tese 1.

For de kirkelige - og andre - utdanningsinstitusjoner blir utfordringen å la opplæring til lederskap bli en sentral og integrert del av utdanningsprogrammet; dette inkluderer også etterutdanningsvirksomheten; de kirkelige yrkesorganisasjoner spiller her en sentral rolle.

Som det antagelig er blitt tydelig av det foregående, ser jeg det som mest realistisk å tenke seg soknepresten definert som menighetens daglige leder eller hovedleder, og med kirkevergen (innenfor et prestegjeld eller en

kommune) som administrativt hovedansvarlig. Spesielt med tanke på disse to grupper må opplæring i lederskap og administrasjon intensiveres.

Mange vil innvende at soknepresten i dag ikke er utdannet til å kunne ivareta funksjonen som daglig leder i en menighet. Generelt sett er dette antagelig riktig. Desto nødvendiger er det å sørge for at slik opplæring for fremtiden blir gitt. Antagelig kan det være ønskelig å legge til rette for en linjedeling i det teologiske studium, med spesialstudium for dem som planlegger å gå ut i ledende stillinger i kirken. Prester som allerede er i tjeneste må få tilbud om et slikt spesialprogram, som også må være åpent for prester som opprinnelig ikke tok denne delen av studiet, men senere ønsker å kvalifisere seg for tjeneste som ledende prest i en menighet (sokneprest).

Pastoralt lederskap mellom bevisste og ubevisste prosesser

Av Helge Aarflot

Innledning

«Ledelse» er kommet på dagsorden i kirken. Ikke så meget under synsvinkelen «Åndenes ledelse» som under synsvinkelen «ledelse av menigheten/kirken». Det er imidlertid å håpe at disse to innfallsvinkler får meget med hverandre å gjøre i tiden som kommer.

Allerede i 1983 tok Presteforeningens studienemd opp spørsmålet om kirkens ledelse på det lokale plan. En ville komme sokneprestene til hjelp som menighetsleder. Det viste seg at en meget raskt kom til å støte på en rekke prinsipielle og kirkerettslige uavklarede problemstillinger. De gjorde arbeidet med å utvikle sokneprestekursene og PLU-programmet vanskelig. Er soknepresten overhodet å betrakte som leder? I så fall, i hvilken forstand? Er ikke soknepresten mer menighetens rådgiver i åndelige spørsmål, teologisk fagkonsulent for menighetsrådet? Bør ikke menighetslederen være f.eks. kirkevergen? En opplevde en fase med (forhåpentligvis) «kreativ forvirring».

Det ser ut til at denne fasen nå hovedsakelig er over. Det synes å råde forholdsvis stor konsensus om at soknepresten i prinsippet er/bør være menighetens samlende og øverste leder, med vekt på hans åndelige oppdrag i kraft av ordinasjonen. Det gjenstår imidlertid å presisere prestens rolle i forhold til andre tjenester

i menigheten og forholdet mellom hans generelle lederoppdrag og hans oppdrag som pastor. Det er noe av hensikten med denne artikkelen.

Økumenisk kontekst

Når vi i norsk kirkeliv beveger oss inn i den delen av prestens tjeneste som har med ledelsen av lokalmenigheten å gjøre, kommer vi inn i en lang pastoralteologisk tradisjon som imidlertid ikke har vært viet særlig oppmerksomhet i lutherdommen. Luther var kritisk til alle spørsmål om styring og ledelse av Guds folk. Guds folk skulle styres ved Guds ord. Punktum.

Det er sant så langt det rekker. Men det rekker dessverre ikke særlig langt. Enden på Luthers manglende vilje til teologisk og praktisk refleksjon omkring «poimenikken», d.v.s. læren om hvordan hyrden leder hjorden, endte da som kjent med at kirken ble lagt åpen for statlig styring gjennom statskirkeordningen, teologisk legitimert ved tanken om fyrsten som summus episcopus.

Det har tatt tid for statskirketeologien å frigjøre seg fra dette tankegods, som vanskelig kan sies å være særlig bibelsk. I prinsippet frigjorde den oldkatolske kirke seg fra denne tenkning allerede etter folkevandringene da man sa farvel til caesareopapismen i vest.

Statskirkenkningen i de protestantiske kirker ble imidlertid en slags fornyet utgave av denne tradisjon.

Det er forøvrig interessant å merke seg at Faith and Orders Limaerklæring (Dåp, Nattverd, Embete 1983) er klar over den lederskapsteoretiske siden ved prestens tjenestetopp som pastor. Det står (pkt. 11, side 38): «Som herolder og utsendinger representerer disse ordinerte embetsbærere Jesus Kristus for menigheten og forkynner hans budskap om forsoning. Som ledere og lærere kaller de menigheten til å underordne seg under Jesu Kristi myndighet, den lærer og profet som var en oppfyllelse av loven og profetene. Som hyrder under ledelse av overhyrden Jesus Kristus, samler og leder de Guds atspredte folk mens de lever i forventning om det kommende Gudsriket.»

Når en derfor hos oss nå orienterer seg mer bort fra den statskirkelige styring og over i spørsmålene om prestens pastorale ledelse av menigheten (riktignok fortsatt innenfor statskirkens rettslige rammebetingelser), bør det noteres som noe positivt at en dermed er i ferd med å komme «på høyden» med våre søsterkirker i et økumenisk perspektiv.

Det spesifikt pastorale i prestens lederrolle

Jeg skal ikke her gå inn på for mye generell lederskapsteori, men viser bare til artikkelen av Johannes Ulltveit-Moe i dette nummer. Generell lederskapsteori er en form for empirisk teoridannelse omkring utøvelse av lederskap i større eller mindre organisasjoner eller systemer, sosiologisk og psykologisk forstått (lederskap er noe en utøver og ikke en del av en organisasjon, noe OASE-ledelsen vennligst bes merke seg for en språklig opprydding). En vet en hel del om hvilke lederskapsbetingelser som er optimale for den virksomhet som ledelsen betjener, hva enten det dreier seg om ideelle eller kristelige organisasjoner, skoler, sykehus, handelsbedrifter eller en menighet/kirke. Lederskap er derfor ikke noe hokus-pokus. Ledere kan beskrives og be-

dømmes ut fra nokså håndfaste kriterier. Også i kirken må det bli teologisk og psykologisk legitimt å snakke om gode og dårlige kirkeledere og vite hva en da snakker om.

Pastoralt lederskap har alltid to komponenter: en generell og en spesifikt pastorale ledelseskomponent. Disse to komponentene utgjør til sammen helheten i den pastorale menighetsledelse fordi kirken/menigheten samtidig både er en helt alminnelig sosiologisk virksomhetsform og en unik størrelse i vår verden. Det går derfor ikke å argumentere mot vanlig lederskapstenkning i kirken med å si at kirken/menigheten er helt spesiell (Dette er forøvrig et helt alminnelig argument i vanlige organisasjoner fra slike som f.eks. er imot enhver form for omstilling). Det er riktig at kirken/menigheten har visse trekk som skiller seg f.eks. fra en produksjonsbedrift eller en serviceinstitusjon i samfunnet, men det gjør ikke det hele til noe spesielt. Samtidig er det viktig å være klar over hva det er ved kirken/menigheten som er dens «proprium» og som virkelig er egenartet. Dette egenartede bør en ta utgangspunkt i når en skal reflektere over de krav som må stilles til lederen av kirken/menigheten.

Mange prester/menighetsledere har ubevisste oppfatninger om hva som er det spesifikke ved en menighets liv og virksomhet og som derfor nødvendigvis også profilerer deres rolle: Noen tror de er i underholdningsbransjen og profilerer menigheten og sin tjeneste deretter med ulike typer «show». Kanskje tilmed «talkshow» i gudstjenesten. Andre vil legge vekten på at menigheten/kirken er en spesialdel av samfunnets psykiske og sosiale helsevern. «Omsorgspresten» er et vitnesbyrd om at dette ubevisst er styrende ide for manges profilering. Atter andre betoner menigheten som en del av den lokale kultursektor og andre igjen som vekkelsesbevegelsens forlengede arm.

Ulike oppfatninger om kirken/menighetens kall og oppgave i vår tid profilerer selvsagt prestens ledelse. Det reiser spørsmålet etter normative betraktningmåter. Allerede Bo Giertz observerte ulike prestetyper og drøfter

deres berettigelse (1939/1975, 240-242).

Sosialpsykologer har pekt på ulike emosjonelle og mentale aktiviteter i grupper og sosiale systemer: Freuds distinksjon mellom de bevisste, mellombevisste og ubevisste prosesser tør være kjent. Wilfred A. Bion (1961) beskriver hvordan kommunikasjonen mellom individer i grupper og systemer alltid foregår på to plan samtidig: Arbeidsplanet der «rasjonelle beslutninger» tas og utføres planmessig og «saklig» og det han kaller for «basic assumptions»-planet, d.v.s. de ubevisste antakelsers plan som refererer seg til ubevisste «fordommer» om forholdet mellom medlemmene i gruppen/systemet og omverdenen. Bruce Reed og Barry Palmer (1972) anvender distinksjonen work-activity og symbol-activity i tilslutning til Bion for å beskrive den korresponderende atferdsside: «Work-activity» er alminnelig rasjonell og målrettet virksomhet i en organisasjons ledelse på «arbeidsplanet», mens «symbol-activity» reflekterer de ubevisste antakelser og projeksjonsmekanismer i den forbindelse.

Religiøse organisasjoner, som en menighet eller en kirke, er forskjellig fra andre ved at de direkte tematiserer gudsbegrepet, verdier, religion og moral, «das Heilige» o.l. og kommuniserer dette ved utstrakt bruk av symboler. Symbolene åpner for kommunikasjon med verdier og følelser hos medlemmene og omverdenen også på det ubevisste plan. Derfor kan de også utløse høyst ulike reaksjoner. Symbol-aktivitet er derfor sterkt fremtredende.

Kirken er hverken i underholdningsbransjen, helsevesenet eller del av byråkratiet i kommunen, men er en uttalt religiøs institusjon/organisasjon. Den er i «preste- og profesjonsbransjen», eller «åpenbaringsbransjen» som samfunnets kollektive samvittighet. Den formidler Guds nåde og Guds rike. Kirkens egenart kan bare fyldegjørende beskrives i et religiøst symbolspråk. Det er et spesifikt tegn på dens egenart som organisasjon.

Er dette rett, får det også følger for forståelsen av hva spesifikt pastoralt lederskap går ut på. Vi kan sette opp følgende skjema til illustrasjon:

	Verktøy	«Sitz im Leben»	Aktivitet
Generelt lederskap	Mål, strategisk planlegging budsjett, etc (jfr. Adizes) medarbeider-samtale osv.	kontoret kontorstolen	w(ork)- activity
Spesifikt pastoralt lederskap	Liturgi, preken, sakramentsforvaltning, sjelesorg, bønner, andakten	kirkerommet prekestolen alteret	s(ymbol)- activity

Det er en viss forskjell på styring og ledelse, jfr. Ulltveit-Moe. Styringen går på å fastlegge rammebetingelsene, som ledelsen finner sted innenfor. Ledelse er den dynamiske prosess som finner sted mot fastlagte mål.

Generelt lederskap må derfor i hovedsak forstås som strategisk ledelse, der administrasjon og forvaltning tilordnes dette. Det spesifikt pastorale lederskap må forstås som pneumatisk-hermeneutisk ledelse, eller ledelse

ved symboler og tolkning av virkeligheten gjennom dette.

Reed finner i *The Dynamics of Religion* (1978, 198ff) at disse to dimensjonene ordner seg i to systemer i kirken: Det apostoliske system har med forkynnelsen og sakramentsforvaltningen å gjøre. Det annet kaller han det diakonale system. Det omfatter forvaltningstjenesten og administrasjonen av penger, personell og ressurser i det hele. Disse to

systemer henger alltid sammen og må ikke løsrives fra hverandre. De er som kropp og sjel. Begge tilhører Herren. Men det er det apostoliske system som i kirken må være det overordnede, det «persondannende» om en vil, for hele menigheten. Administrasjon, personalforvaltning, budsjett og styring må tjene det overordnede apostoliske siktemål, det som er hele kirkens kall og misjon: Å gjen-

oprette alle ting i Kristus ved utbredelsen av Guds rike, jfr. Ef 1:10.

En sokneprest representerer utvilsomt «det apostoliske system» og må derfor både ivareta den generelle overordnede ledelse og samtidig den overordnede åndelige ledelse med vekt på det siste.

Sokneprestens lederrolle kan dermed beskrives som følger (i tilknytning til Reed/Palmer):

	Work-activity	Symbol-activity
Kontor stabsarbeid innad	planlegge, organisere, iverksette, kontrollere, klargjøre, støtte, evaluere osv.	Andaktsfellesskap, bønn osv
Kirken menighetsarbeid utad	lede, iverksette, gjennomføre, delegere, følge opp, støtte, informere, evaluere	gudstjeneste møter, bibeltimer, retreat, samtaler
Språk	rasjonelt, operasjonelt, målrettet	religiøst-transparent «hermeneutisk»

Modellen må ikke tas for firkantet; den fanger f.eks. ikke uten videre opp «handlingens» eller «kjærlighetens språk», jfr. Martin Lønnebo (1975). En konkret aksjon kan inneholde svært meget w-aktivitet men likevel i seg selv ha stor «symbolsk» religiøs betydning.

Ubevisste forventninger til prestens lederrolle

Når en prest kommer ny til et sokn, vil han møte høyst ulike forventninger. Disse er knyttet til hans posisjon som leder og hans personlige forutsetninger for å kunne fylle lederrolle. Det første en prest må gjøre er å forholde seg til disse forventningene på en moden måte. En moden prest vil neppe ha store vanskeligheter med de forventninger som er direkte og uttalt. Prester som er nye i et kall, bør utnytte de første månedene til å bygge opp et nettverk av kontakter og til å arbeide med et visst konsept/plan for hva som bør prioriteres av mål for menigheten. De må bli diskutert,

akseptert og vedtatt i de riktige fora. Dette er generelt praktisk lederskap der presten forholder seg til de gjeldende rammebetingelser og den fullmakt som stillingen medfører.

Vanskeligere kan det være å forholde seg til de mer ubevisste prosesser, de som ikke finner sted på arbeidsplanet, men på de «grunnleggende antakelsers plan» (Bion 1961; Reed 1978). For disse utgjør også realiteter som en prest må forholde seg til som leder. Ofte berører slike prosesser prestens pastorale eller «symbolske» selvforståelse og dermed hans atferd direkte og indirekte.

Det mest grunnleggende vil være å akseptere at presten i folks øyne (bevisst eller ubevisst) slett ikke bare «har en jobb» på linje med andre, men faktisk går rundt og er et levende symbol. Presten som symbol er tydeligst i kirken, på prekestolen og ved alteret, der han både skal være Kristi levende røst i prekenen og ivareta Kristusrollen ved å lede menighetens nattverdfeiring iført (symbolsk) Kristi kappe (messehakelen).

Men prestens symbolrolle kan også (ubevisst) utvides til å gjelde i andre, mer vanlige arbeidssituasjoner. Presten kan i slike ubevisst tilskrives mer autoritet og «symbolverdi» enn det egentlig finnes fornuftig begrunnelse for. Når prestens symbolfunksjon griper om seg også i andre situasjoner, finner det sted en klerikalisering som kan bli et problem både for presten og for menighet og andre samarbeidende tjenesteinnehavere (kateket, diakon, kirkemusiker osv). Dette er imidlertid ikke overraskende:

Allerede Bion fant at ledere og toppfigurer i organisasjoner svært ofte ble gjenstand for medlemmenes projeksjoner resp. projektive identifikasjoner. Han fant tre ulike mønstre der gruppe-medlemmer projiserte sine ofte infantile behov på lederen og opptrådte tilsvarende umodent. Reed (1978) bearbejdet materialet videre med sikte på samspillet innen kirken. Han fant at alt etter de dominerende tendenser (basic assumptions), får presten som leder og symbol ulike ubevisste prosesser å forholde seg til:

1. *Tendensen til kamp og flukt*

Der menigheten er preget av fiendskap, rivalisering og splittelse, vil lederen lett bli gjenstand for beskyldning om å være årsaken til vanskelighetene (syndebukk). Han bekjemper enten åpent eller ved passiv/agressiv atferd, ignorering eller ved at en forlater ham. Dette fører lett til at presten på sin side blir mer mistenksom og «overfølsom» enn han ellers ville ha vært.

En variant kan være at «verden» hovedsaklig oppleves fiendtlig: «Hør hvor det stormer der ute; her er det fredfullt og tyst». Situasjonen oppleves ubevisst av både prest og menighet som en åndskampssituasjon, der presten forventes å føre an som «høvding» for å nedkjempe omgivelsene.

Presten kan derfor både bli hovedfienden, eller høvding alt ettersom. I en menighetskultur preget av splittelse, vil presten lett oppvise paranoide trekk. Uformelle, selvbestaltede ledere dominerer.

Når slike tendenser blir modent bearbejdet, kan det enkelte ganger være et berettiget anliggende tilbake, som en moden leder vil ta alvorlig: «Strid troens gode strid ...» 1. Tim, 6:12. «Men tåpelige stridsspørsmål ... skal du vende deg bort fra» Tit 3:9.

2. *Tendensen til pardannelser/allianser*

Gruppen eller menigheten er preget av en slags opprømt forventningsfullhet: Den kan være optimistisk og lys med en intim og personlig undertone. «Nå kommer vekkelsen snart». De minste tegn til fremgang noteres. Presten forventes å være den karismatiske leder med utstrålingsegenskaper, som skal redde menigheten fra å dø kjedsomhetens eller entropiens død. Fellesskapet ellers trues lett av kulde, anonymitet og avstand.

Forventningstendensen fremelsker narcissistiske ledertyper: Lederen/presten er ikke opptatt av de overordnede mål eller strategier, men av å fremheve seg selv og få bekrefteelse på sin person.

Innenfor kirkehistorien har denne menighetstype gjerne vært beskrevet som sekttypen til forskjell fra kirketyper (Troeltsch). Reed kaller den for «a church of an associational type» til forskjell fra «a church of a communal type». Det er altså «foreningsmenigheten» det her dreier seg om (jfr. Lundby 1986).

Forventningen om den opprømte stemningen i slike fellesskap kan minne sterkt om dem som knytter seg til kongefamiliene og deres barnefødsler. De ubevisste følelser handler derfor om å overleve for folket. Tilsvarende i en menighet, der presten forventes å sørge for at gruppen overlever.

Også denne tendens kan inneholder et positivt anliggende når den blir modent bearbejdet: «Den som er forstander, skal være det med iver» Rom 12:8; «Elsk hverandre inderlig, som søsken,» Rom 12:10.

3. *Tendensen til avhengighet*

Lederen/presten opphøyes og «dyrkes» som en omnipotent, allmektig og allgod «far» (i kirker med kvinnelige prester også «mor»). All ansvarlighet, all kompetanse og alle positive verdier og egenskaper plasseres på og tilskrives presten, som på sin side lett føler styrken og kraften og derfor opplever seg som opphøyet «far». Tilsvarende skjer det en kollektiv regresjon hos «folket»/menigheten: Den opplever seg avhengig og hjelpeløs, uten initiativ og evne til selvstendig tenkning og handling. Menigheten venter passivt mottakende på presten.

Når denne tendensen er modent bearbejdet, inneholder den også et vesentlig element: «For om dere som kristne har tusen lærere, har dere ikke mange fedre. Det var jeg som ble deres far i Kristus Jesus da jeg ga dere evangeliet» 1. Kor 4:15.

Oscillasjonsteorien og det pastorale lederskap

På bakgrunn av disse ubevisst tendensene og prosessene vil presten derfor måtte forholde seg til mennesker og grupper preget av regresjoner. I denne tilstand vil de projisere sin hjelpeløshet og avhengighet på presten. Jo større forsamlingen er, desto sterkere vil de regressive tendenser bli.

Dette er utgangspunktet for den såkalte oscillasjonsteorien, teorien om vekslingen mellom tilstander av hjelpeløshet/avhengighet og av gjenvunnet styrke/håp/integritet (oscillere = veksle). Denne teorien som Bruce D. Reed har utviklet (1978), er en slags kulturantropologisk beskrivelse av den kristnes daglige omvendelse, satt i en større sosiologisk sammenheng.

Mange prester og kirkeledere har erfart hvordan folk søker tilflukt i kirken i krisetider, enten på det personlige, nasjonale eller internasjonale plan. Avisoverskrifter under jordskjelvkatastrofen i Mexico for et par år siden er bare ett eksempel: «Nå søker de hjelp i kirkene» - «Hjelp oss å gi Guds ord til jord-

skjelvofre». Og under Treholtsaken uttalte Torstein Treholt til Vårt Land at han i tunge stunder hadde søkt trøst og hjelp i kristendommen.

Enkelte av slike regresjoner kan være destruktive, mens andre kan være konstruktive og utviklende for personligheten og/eller gruppen/menigheten osv. (C. Wild/Lazarus/Opton 1967). Når det skjer en regresjon til «ytre avhengighet» (ekstra-dependent status), der avhengigheten av omgivelsene, ytre instanser, livet selv og Gud blir klarlagt og tydeliggjort, vil en slik innsikt og emosjonell prosess lede til gjenvinning av indre styrke, reorganisering og bekreftet identitet og målrettethet (intra-dependent status) for både grupper og individer, især der noen kan hjelpe til med fortolkningen av det som skjer. Reed ser prestens spesifikke lederfunksjon i denne oppgaven: Å kunne forholde seg til de regressive prosesser av ulik art, fortolke dem i lys av Guds ord og gjennom forkynnelse, sjelesorg, bønn og liturgi gi åndelig veiledning og hjelp til å mestre livet, døden og det onde med fornyet tillit, tro og håp til Gud.

Også andre har beskrevet denne veksling (oscillasjon) mellom hjelpeløshet og fornyet håp: Søren Kierkegaard sier i et brev til sin søster Jette (1846) at det å eksistere er uavbrudt å sette mulighet og nødvendighet sammen. Det er som å ånde ut og inn: «Jeg ånder muligheden ud: alle de muligheder. Men deretter ånder jeg nødvendigheden ind: Ja, ja der er dog visse begrensninger.»

Å fortvile er ikke å øyne noen som helst mulighet. «Å trøste er å bringe muligheten til veie» (Mollehave 1983).

Mollehave skildrer i sin fortolkning av Søren Kierkegaards brev til søsteren på en glimrende måte hvordan et barn pendler mellom fortvilelse og fornyet håp dersom det får rett trøst. «Kirkegaards kristne påstand er den at Gud er at der er mulighed» (Mollehave 1983, 85-86). Det gjelder like mye for den som er syk, som for den som er frisk. Han skildrer det samme fenomen som oscillasjonsteorien søker å utvikle nærmere.

Prestens lederoppgave på prekestolen, ved

alteret og i alle former for symbol-activity består i både å befordre regresjonen til ekstradependent status for videre å lede denne over i en tilstand av intradependent status der menigheten blir i stand til å forene troen/s-aktivitet med handling/w-aktivitet på en konstruktiv måte. Slik blir menigheten som helhet og den enkelte styrket i troen, håpet og kjærligheten og utrustet til tjeneste både for misjon utad og diakoni innad. Presten peker på de nye muligheter i evangeliet og bringer den rette trøst til den forpinte og anfektede og tenner kallsvisjonen for menigheten og den enkelte.

Gjøres dette rett, motvirkes samtidig tendensen til at presten blir allmechtig.

Skal det lykkes, er det viktig at presten vet å forholde seg til livets sammenbruddsside, synden, mørket, anfektelsen, sykdommen, døden, det onde, den Gud som bor i mulmet, theologia crucis, for det er dette som blir «input» i situasjonen. Gjennom forkynnelsen av lov og evangelium på en rett måte, vil denne «in-put» bli bearbeidet og gjennomlyst av Guds ord, som vil gi nye frimodighet og en frelst samvittighet og samtidig moralske impulser til et helt menneskelig i kirke, hjem og samfunn.

I oscillasjonsteoriens lys blir derfor det spesifikke pastorale lederskap:

- en dypt religiøs og åndelig oppgave,
- en profetisk gjennomskuerende og eksistenstyende oppgave,
- en sjelesørgerisk og prestelig forbønnsoppgave
- en moralsk og kulturell verdiformidlingsoppgave
- en frelseshistoriske misjonsoppgave

ved hjelp av Bibelens åpenbaring og «store fortellinger».

I forhold til denne utfordring blir hensynet til underholdningsmomentet og den generelle omsorgsorientering underordnet.

Utfordring til pastoralt lederskap

«Det som skjer i vår gudstjeneste, må ikke løsrives fra det som skjer utenfor, for i den ver-

den vi lever, må vår tro virkeligjøres. Vår fromhet må kunne integrere det hellige og det verdslige» (Rønning 1984). Det stilles derfor betydelige kvalitetskrav til det som kirken skal stille med og som presten skal lede. Det er ikke kunstige krav, fastlagt av idealister, men det er livets egne krav til menneskene som presten er satt til å tyde og belyse gjennom lov og evangelium i preken og sakramentsforvaltning, sjelesorg, liturgi, tilbedelse, diakoni. Han må utnytte den ubevisste symbolfunksjon han har som en del av kallet og ordinasjonen og bli et Kristustegn på en rett måte, et Kristusvitne for vår tid for menigheten og folket. Han skal være hyrde som vokter, leder og nærer menigheten, ikke bare de svake men også de sterke (jfr. Esekiel 33-34). Et forbilde for de troende osv. slik NT vitner om.

Situasjonen er ikke enkel. Kirkekrisen er idag kanhende større en troskrisen (Lønnebo). Mange finner ikke det de søker eller trenger i kirken. Vår kultur er samtidig stolt og egalitær, med liten sans for velsignelsen i å regredere til ekstradependent status eller bekjenne sin synd og hjelpeløshet! Rolf Jacobsen treffer godt med sin beskrivelse av «Diger-norge»:

Det er en tid av nød og vi er en del av verden.

Men fra et annerledes land som ingen herremann riktig har fått has på.

Så vi bukker ikke så dypt som naboene, der var for bratt her.

(Nattåpent. Dikt 1985)

Er det derfor nordmannen helst vil «være seg selv nok»?

Men noen befinner seg i eksistensiell, fysisk og åndelig nød og spør etter Gud, faktisk også etter kirken. Presten er kalt til å hjelpe disse.

Nettopp derfor må han også kunne betjene det generelle lederskaps «verktøy», kommunikasjon utad i presse og massemedier, planlegge, utvikle og lede et menighetsliv som både kan hjelpe dem som lever i periferien el-

ler «i gråsonen» og dem som lever i sentrum av kirkens liv. Han må også kunne sveise de andre tjenerne i menigheten sammen til et tjenestefellesskap som tilrettelegger av deres tjenester slik at de hjelpes til å lykkes, forat Kristi legeme kan bli bygget opp, ved deres samlede felles tjeneste, Ef 4:12. Soknepresten skal slett ikke gjøre alt selv som solospiller, men befordre de andre prestenes og medarbeiderenes vekst og nådegaveutfoldelse til helhetens beste.

Enhver prest og leder som i troskap forsøker dette, vil selv komme til å trenge det evangelium han er satt til å forkynne for andre, for han vil erfare rikelig hva som bor i hans egen syndenatur. Han vil selv trenge trøst og veiledning, for han vil kjenne hjelpeløsheten og regresjonen. Derfor er både biskopens tilsynstjeneste og andre veiledningstjenester («konsulenttjenester») i kirken helt avgjørende for om en sokneprest skal kunne lykkes som leder i en menighet. Slik må det være i Kristi legeme: Vi er alle avhengig av hverandre, forat ingen skal kunne rose seg og alle bli hjulpet ved Guds nåde. Derfor skulle vi være flinke til å oppmuntre de ulike tjenester i kirken, for alle trengs og alle fortjener hjelp til å lykkes. Om denne holdning kunne innarbeides i kirkens lederkultur, ville vi kunne nå langt i menighetene. Da ville det sikkert også bli færre sykepermisjoner.

Anvendt litteratur som det er henvist til i artikkelen:

- Adizes, I.: *Lederens fallgruver*. Oslo 1980 (Hjemmet Fagpresseforlaget)
- Barry, E. H. and Reed, B. D.: *The Success and Failure of a Religious Club*. New York 1983 (Harper & Row)
- Bion, W.: *Experiences in Groups*. London 1961 (Tavistock)
- Dåp - Nattverd - Embete. *Limadokumentet* (Faith and Order dokument nr. 111, Geneve 1982), Oslo 1983 (Verbum)
- Freud, S.: *Psykoanalyse*. Oslo 1964 (Gyldendal Fakkell)
- Giertz, B.: *Kristi Kyrka*. 1939, 6. oppl. Stockholm 1975 (Verbum)
- Jacobsen, R.: *Nattåpent*. Dikt, Oslo 1985
- Jørstad, J.: *Sånn er livet - sånn er du og jeg*. Oslo 1986 (Aschehoug)
- Lundby, K.: *Troskollektivet*. Oslo 1986 (Rapport nr. 81. Inst. f. presseforskning, Universitetet i Oslo)
- Lonnebo, M.: *Religionens fem språk*. Stockholm 1975 (Verbum)
- Miller, E. J. and Rice, A. K.: *Systems of Organisations*. London 1967 (Tavistock)
- Møllehave, J.: *Til trost*. Viborg 1983 (Lindhardt og Ringhof)
- Palmer, B.: *Theology and Group Study: Points of Contact*. London 1970 (Grubb Institute)
- Reed, B. D.: *The Task of the Church and the Role of its Members*. London 1975 (The Grubb Institute of Behavioural Studies)
- Reed, B. D.: *The Dynamics of Religion*. London 1978 (Darton, Longman and Todd)
- Reed, B. D. and Palmer, B. W. M.: *An Introduction to Organisational Behaviour*. London 1972 (Grubb Institute)
- Reed, B. D. and Palmer, B. M. W.: *The Local Church and Its Environment*, i: Miller, E. J. (ed.): *Task and Organisation*. London/New York/Sydney/Toronto 1976 (John Wiley & Sons)
- Reed, B. D., Armstrong, D., Bates, P.: *What is a Parish Church?* 1985 (Grubb Institute A discussion Paper)
- Rønning, Å.: *Et Statans spill*. Oslo 1984 (Gyldendal)
- Troeltsch, E.: *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*. Ges. Schr. Bd 1, Tübingen 1919.
- Wild, C.: *Creative and adaptive Regresjon*, i: Lazarus, R. S. and Opton, E. M.: *Personality*. Penguin 1967

Prestens eget liv

Bibelsk pastoralteologi i møte med prestelivets virkelighet anno 1990¹

Av Torleiv Austad

Forventninger til prestens livsførsel

En prest blir møtt med forventninger, også til personlig adferd. Både i menigheten og i allmennheten tas det for gitt at en som forkynner tro og etikk for andre, selv praktiserer sin lære. Hvis en prest fører et utsvevende liv eller er sjuskete i pengesaker, reagerer folk, gjerne assistert av media. Selv mennesker som i første omgang synes det er 'kjekt' at presten kan ta en dram eller flørte litt, taper egentlig respekt for en Herrens tjener som er løssluppen i sin livsførsel. Folk forventer simpelthen at det er samklang mellom lære og liv.² Det ble gryntet rundt om i krokene da det ble kjent at enkelte organister betaler svart for å få arrangert flere kirkekonserter med kvalitet over.

Teologisk vurdert er det en nær sammenheng mellom lære og liv i kirken. Den kristne lære omfatter også livet. Etikken er ikke et læremessig friområde hvor en i kirkens navn kan mene og gjøre hva en vil. Også etiske spørsmål kan være lærespørsmål. I den offentlige utredningen *Den norske kirke og læren* er dette uttrykt slik:

«Samsvar mellom lære og liv er avgjørende for kirken. Vi forkynner også med våre liv. Det dreier seg om hvorvidt vi er troverdige eller ikke. Det ville være odeleggende for prestens og kateketens forkynnelse

og undervisning om den gikk sammen med en praksis som motsa det som ble forkynt og undervist.»³

Spørsmålet om det er samsvar mellom lære og liv er altså her gjort til en troverdighetstest i kirken.

Egen etikk for prester?

Det kan ligge nær å tenke som så at de etiske krav til presten (og for den saks skyld til andre forkynnere i menigheten) er strengere enn til menigheten i sin alminnelighet. Ligger det ikke i pastoralteologien en tendens til å skille ut prestens tjeneste som noe spesielt og stille ekstra krav til prestens lære og liv? Har ikke presten ved sin ordinasjon lovet – ikke bare å forkynne Guds ord klart og rent, men også – å legge vinn på å leve etter Guds ord? Ber ikke menigheten jevnlig om å få tjenere som både lærer og lever rett?

Nå har den evangelisk-lutherske kirke helt fra begynnelsen av forkastet det romersk-katolske skillet mellom «bud» (*praecepta*) og «evangeliske råd» (*concilia evangelica*). Det finnes ikke en samling spesielle etiske råd – i virkeligheten: krav – som bare skal gjelde for geistligheten. Reformatorene avviste både sølibatet og munkeløftene som betingelser for prestatjenesten. Det er ikke dekning for slike ekstrakrav i Guds ord, hevdet de. De «evangeliske råd», slik de ble praktisert i den romersk-

katolske kirke, forkludret rettferdiggjørelsen ved tro. Dette fremgår av Den augsburgske bekjennelse, art. XXVIII:

«For rettferdigheten ved troen, som en først og fremst bør lære i kirken, blir satt i skyggen, når disse merkelige englereligionsøvelsene, denne tilgjorte fattigdom, ydmykhet og ugifte stand, blir bredt ut for folks øyne.»⁴

Vi skal tjene Gud etter de bud han selv har gitt, ikke etter de bud som er uttenkt av mennesker. Augustanas budskap er i en sum: «Et godt og fullkomment levevis er det som har Guds bud for seg.» Kravet om spesielle leve-regler for prestene, her kalt «englereligionsøvelser», bedømmes som menneskeverk og forkastes. En kirke som er forpliktet på Den augsburgske bekjennelse, har i virkeligheten sagt nei til forestillingen om en spesiell etikk for prester. De er underkastet de samme Guds bud som gjelder for alle, verken mer eller mindre.

Noe ganske annet er det å innskjerpe Guds bud for prester og alle som har lederansvar i kirken. Det er det som gjøres i nytestamentlig pastoraletikk. Da er det ikke tale om ekstrabud, men om å forplikte kirkens tjenere på den etikk som vil være god og rett for alle mennesker. De som er i lederposisjon i kirken, har et særlig ansvar for å etterleve de Guds bud de er satt til å forkynne for andre. Det går på troverdigheten løs hvis de med sitt liv undergraver det som de i sin forkynnelse fremholder som godt og rett. Dette må kunne sies med ettertrykk, uten at en blir anklaget for å smugle inn en egen etikk for prester og andre tjenere i kirken.

Men er ikke presten et 'alminnelig' menneske? Jo. Det er viktig å fastholde dette både av hensyn til en selv og av hensyn til andre. Vi prester er ikke supermennesker. Vår livsførsel er ikke fullkommen, verken i hjem eller i arbeid. Den slår stadig sprekker. Som enhver annen kristen trenger presten daglig ny nåde og nytt livsmot. Men vår 'alminnelighet' er ikke et argument mot at vi blir minnet om vårt etiske ansvar.

Prinsippet om skjerpet etisk bevissthet for dem som er i lederposisjon, gjelder for øvrig

ikke bare prester. En slik holdning er utbredt i andre yrkesgrupper i samfunnet. Vi finner den overalt. Tilliten til politikerne er i ikke liten grad avhengig av om de er ærlige og rett-skaffne mennesker. Folk forventer at de – allment vurdert – har en høy moral. Når vi i dag er opptatt av å understreke det etiske ansvar som påhviler helsepersonellet, dreier det seg ikke om særegne verdier og normer, men allmenn etikk anvendt på helsevesenet. Denne må imidlertid til stadighet innskjerpes for leger, sykepleiere og annet helsepersonell. Vi vet også hvor viktig lærernes egen livsførsel er for tilliten til deres undervisning og deres bidrag til allmenndannelsen.

Trekk av bibelsk pastoraletikk

Det nye testamente (NT) kan ikke sies å inneholde noen fullt utviklet pastoraletikk. Men der er 'ansatser til en slik etikk. Disse er av grunnleggende betydning i vår gjennomtenkning av prinsippene for prestens eget liv.

Hovedsynspunktet i det nytestamentlige grunnlaget for en pastoraletikk er påminnelsen om at lederne skal være *forbilder* for menigheten. De formaner til å leve slik at de i praksis anskueliggjør det budskap de forkynner. De skal være eksempler for menigheten på hvordan kristent liv skal leves. Dette var ikke minst viktig i de unge menighetene, hvor nyomvendte kunne ha vanskelig for å skjelne mellom 'gammel' og 'ny' livsstil. Peter formaner de eldste til å være hyrder for Guds hjord og sier: «Dere skal ikke herske over over menigheten, men være et eksempel for hjorden.» (1 Pet 5.3). Timoteus, Paulus' unge medarbeider, oppfordres til å være «et forbilde for de troende i ord og gjerning, i kjærlighet, troskap og renhet» (1 Tim 4.12). Denne oppfordringen går ikke bare på «ord og gjerning» i tjenesten. Den er rettet inn mot hele personligheten. Timoteus forventes å være et forbilde i så personlige spørsmål som «kjærlighet, troskap og renhet». Det gjelder tydeligvis å fremelske slike egenskaper hos dem som har

lederansvaret i menigheten. Det ville ha positiv smitteeffekt i menigheten, som kunne være usikker på hvordan en kristen skulle stille seg i konkrete etiske spørsmål. En underforstod dermed: Har menigheten ledere som legger for dagen ukjærlighet, utroskap og urenheter, vil den lide.

En tilsynsmann i menigheten må være uklanderlig, heter det i pastoralbrevene (1 Tim 3.2). Det betyr ikke at han skal tilpasse seg menighetens ønsker i ett og alt, men at det ikke må «være noe å utsette på ham», og heller ikke på de eldste i menigheten (Tit 1.6f). Hva vil det si? 1 Tim og Tit har parallelle dydskataloger. De tegner idealet av en menighetsleder:

Han må være «én kvinnes mann, nøktern, besindig, høvisk, gjestfri, dyktig til å lære andre, ikke drikkelig eller voldsom, men overbærende, ikke krangleveren eller pengekjær. Han skal kunne lede sitt eget hus på en god måte, så hans barn viser lydighet og respekt.» (1 Tim 3.2-4).

I tillegg til disse egenskapene innskjerpes det i pastoralbrevene at tilsynsmenn og eldste ikke må være egenrådige og bråsinde; de skal være rettskaffne og gudfryktige og herre over seg selv (jfr. Tit 1.7f).

Et slikt pastoralt ideal er krevende. Det forutsetter at menighetens ledere lever ut sin kristne etikk. De er underlagt en forpliktelse som ikke bare omfatter tjenesten, men også det personlige liv. I nytestamentlig pastoraletikk skilles det ikke mellom tjeneste og person. Når det sies at det ikke skal være noe å utsette på menighetens ledere, gjelder det både liv og virke. Menighetens ledere formannes til å legge vinn på å leve etter de samme etiske idealer som gjelder for enhver annen kristen. Også 'lekfolket' formannes til å avstå fra drikk og slåssing, uærlighet og skammelig vinning. Like fullt innskjerpes de kristne idealer spesielt for dem som er betrodd en lederstilling i menigheten. Pastoralbrevene regner med at Gud ved sin nåde oppdrar oss alle «til å si fra oss ugudeligheten og de verdslige lyster og leve i selvtukt, rettferd og gudsfrykt i den verden som nå er» (Tit 2.12).

Forbildetanken i NT har tre perspektiver:

For det første er både Gud og Jesus i en viss forstand forbilder for oss (jfr. Ef 5.1f; Joh 13.15). For det andre er profeters og apostlers tro et forbilde for oss (jfr. Jak 5.10; 1 Kor 4.16; Fil 3.17). Og for det tredje skal kristne ledere leve slik at de kan være et forbilde for menigheten så vel som for folk i sin alminnelighet (jfr. 1 Tim 4.12). Det er et hovedanliggende for enhver kristen å kunne «føre et liv som er Kristi evangelium verdig» (Fil 1.27). Dette gjelder for prester så vel som for vanlige menighetslemmer. Poenget er at vi alle er kalt til å leve et liv som svarer til omvendelsen (jfr. Matt 3.8). «Et godt tre bærer god frukt, et dårlig tre bærer dårlig frukt», sier Jesus (Matt 7.17).

For å ikke å misforstå formaningene til menighetens ledere i moralistisk retning er det vesentlig å være klar over at det kristne liv styres *innenfra*, fra livet med Gud. Det er båret av troen. De nytestamentlige dydskataloger er å forstå som en oppsummering av troens frukt (jfr. Gal 5.22). De er ment som en gave, ikke som et åk. På dette punkt kommer forskjellen til antikkens dyder klart til uttrykk. Disse var moralske krav, som kunne være tunge å bære. I urkirken var det om å gjøre å få fram at det er nåden som er livsførselens inspirasjonskilde. Budskapet som skal forkynnes for alle folkeslag, er en skatt vi har i leirkar, «for at det skal bli klart at den veldige kraft er fra Gud og ikke fra oss selv» (2 Kor 4.7).

Linjer inn i vår egen tid

Hvordan skal vi trekke linjer fra pastoraletikken i urkirken til prestatjenesten i Norge i 1990-årene? Å bruke blåkopi er både prinsipielt og praktisk betenkelig. Både prestatjenesten og menighetsforholdene hos oss i dag lar seg ikke uten videre sammenlikne med situasjonen i den første kristne tid. Men der er likhetspunkter. Og budskapet så vel som tjenesten med Guds ord skal ha samme karakter.

La meg starte med et par streker til forståelse av vår egen tid:

De sosiale og kulturelle betingelser for pres-

tens arbeid skifter, men ikke de pastorale primærfunksjoner. Jeg skal avstå frå å svare på spørsmålet: Er det vanskeligere å være prest i Den norske kirke i dag enn for et par generasjoner siden? La meg bare minne om Gabriel Skagestads 60 år gamle situasjonsrapport:

«Der er mange nerveslitte prester. Mange søvnløse og overanstrengte. Det henger sammen med det høye kall, med den ansente åndelige innstilling, med den hyppige offentlige opptreden, med det meget kveldsarbeide og med de mange, ikke minst indre og personlige vanskeligheter som tjenesten fører med seg. Hertil kommer den rastløse travelhet som mange prester i våre dager drives inn i, og for manges vedkommende for liten legemlig mosjon. Tjenesten sliter på legeme og sjel, ikke minst nettop på den psykiske helse, det vi populært kaller «nærvener».⁵

Vi kan diskutere hvor langt denne beskrivelsen er dekkende for belastningen på prestene i dag. At ett og annet må føyes til, synes åpenbart, hvis vi tar sikte på å treffe prestevirkeligheten anno 1990.

Selvsagt er presten – som ethvert annet menneske – barn av sin egen tid. Svingningene i livsfølelsen merkes godt i de teologiske utdanningsmiljøene. De som studerte før studentopprøret i 1968, viste i stor grad vilje til å tilpasse seg forholdene slik de nå engang var. Studentene fra slutten av 60-årene og fra 70-årene var først og fremst kritiske idealister. De som mottok viktige åndsimpulser ved overgangen til 80-årene, var nok mer opptatt av egen velferd enn studentgenerasjonen før. De 2–3 siste årene har en merket en større interesse for eget åndelig liv blant studentene. Med de vanskeligere økonomiske kårene er også disiplinen i studiet blitt skjerpet noen hakk. Det gjelder å spare tid. I den praktiske prestatjeneste ser det imidlertid ut til at slike kulturelle særdrag etterhvert blir noe neddempet, selv om de neppe blir helt borte. At vi tilhører ulike studentgenerasjoner, skaper et visst mangfold i presteskaper, som generelt sett er av det gode. Men uansett hvilket engasjement en måtte ha hatt i studietiden, synes det klart at prestene i dag jevnt over er langt sterkere opptatt av sine arbeidsforhold enn tidligere prestegenerasjoner.

Et annet perspektiv vi bør ha som bakgrunn når vi skal se på prestens liv, er synet på forholdet mellom *individ* og *samfunn*. Dett er de to brennepunktene i det liberale demokrati. Når vi taler om menneskerettighetene, er vi opptatt av den enkeltes rettigheter i forhold til storsamfunnet, og statens ansvar for å sikre individet visse elementære rettigheter. Dette er samme prinsippet vi står overfor i spørsmålet om personvern. Det gjelder å sikre det enkelte menneskes rett til å slå en ring omkring sitt privatliv. Storsamfunnet har begrenset adgang til opplysninger om den enkelte av oss. Det skyldes ikke minst at det åpne mediasamfunn kan være nokså oppfinnsomt når det gjelder å skaffe til veie kunnskap om borgerne, også i saker av ømfintlig karakter. Derfor er det blitt en samfunnsoppgave å beskytte individet gjennom etikk og lovgivning. Vi ønsker ikke at hvem som helst skal kunne skaffe seg opplysninger om en sykejournal eller (i fremtiden) om den enkeltes genkart. I ethvert åpent samfunn vil en måtte balansere på en knivsegg mellom den enkeltes rett til å holde personømfintlige opplysninger for seg selv og offentlighetens adgang til innsikt i viktige prosesser i samfunnslivet.

To institusjoner er vanskelige å plassere i dette bildet: Det er *familien*, og det er *menigheten*. De er utsatt for et visst press, idet så mye av den etiske og politiske tenkning kretser omkring individet og samfunnet. Familien trekkes mer og mer inn i privatsfæren og underdras i en viss utstrekning offentlig innsyn og regulering. Det omvendte synes å skje med menigheten. Den har lett for å bli betraktet på linje med enhver annen offentlig institusjon, og underlagt de alminnelige prinsipper for offentlig forvaltning.⁶

Det er lett å se at denne utviklingen legger et trykk på kirken både i positiv og negativ retning:

- presten trenger personvern så vel som enhver annen borger
- sivilstatus har lett for å bli betraktet som en privat affære; men kan denne tendens gjelde for presten?

- familien privatiseres og svekkes som selvstendig institusjon i samfunnsbildet
- menigheten vil lett bli betraktet på linje med enhver annen offentlig institusjon i samfunnet

Presten som forbilde

Hva vil det si for meg som prest i dag å være et forbilde for menigheten? Hvor skal vi sette aksentene? Før vi svarer, bør det igjen understrekes at innskjerpelsen av kristen etikk for menighetens ledere i NT er sett under synspunktet: troens frukt. Det gjelder at også vi tenker slik. Og siden vi som personligheter og som kristne er ulikt utrustet, er det rom for variasjoner. Det finnes ikke ett pastoral mønster som vi alle skal gå inn i. Heldigvis. Både den enkelte av oss og menighetene har grunn til å være takknemlige for at vi skal kunne få være forbilder på forskjellig vis. Men en ting har vi felles, og det er forankringen i Jesus Kristus. Å leve rett og rent for Herren har sitt grunnlaget i at han har elsket oss og gitt seg selv for oss. Et godt eksempel på dette er Ef 5.2-4:

«Lev i kjærlighet, slik som også Kristus elsket oss og gav seg selv for oss som en offergave, et velluktende offer for Gud. Hor, all slags urenheter og pengejag må det ikke en gang være tale om hos dere; slikt sømmer seg ikke for kristne. Rått snakk, dumt prat og grove vittigheter er også upassende. Si heller takk til Gud!»

Vi vet godt hva foreldrenes adferd betyr for barna. Hvis mor og far drikker, er det ikke lett å oppdra barna til avhold eller måtehold. Vi kjenner også til hva gode ungdomsledere kan bety i en menighet. Det samme kan sies om prester, enten de arbeider blant unge, voksne eller eldre mennesker. For oss alle er det stimulerende å ha forbilder å se opp til, også i menigheten. Et forbilde behøver på ingen måte være et fullkomment menneske. Det er heller ingen av oss. Vi prester har våre svakheter og fall. Dette skal vi ikke engste oss for å vedstå oss. Forsøker vi å spille mer 'vellykket' enn vi er, blir vi snart gjennomskuet. Ærlighet varer lengst, også på dette planet. Vi behøver ikke gå rundt og være redde for å få

riper i lakken. Det er ikke der det ligger. Poenget er at menigheten merker at vi lever av Guds nåde!

Nå kan livet for noen hver av oss komme til å arte seg annerledes enn vi hadde tenkt. En prest kan få en moralsk sprekk, som også rokker ved menighetens forventninger til hans/hennes livsførsel. Det kan utløse en krise. En prest som har vært gjennom en dyp krise, kan komme styrket ut av det hele. Troen på Kristus kan bli enda mer viktig for en. Som regel vil dette være en smertelig prosess. Den kan berike prestaten. Likevel bør vi vise måtehold i bruken av det sterke ordet *krise*. Det bør forbeholdes de tunge tilfelle, og ikke klistres til enhver vanskelighet i livsførselen. Dessuten er det grunn til å advare mot å gjøre det til et ideal å oppsøke en krise. Det har ikke grunnlag i nytestamentlig pastoral etikk å hevde at bare den som har vært i svære livskriser, er skikket til å være sjelesørger for andre. En kan et stykke på vei leve seg inn i fortvilelsen til mennesker som sørger over tapet av et kjært familiemedlem, uten selv å ha vært i nøyaktig samme situasjonen. Jeg vil også gjerne nevne at det i mange tilfelle vil være klokt for en prest å vise tilbakeholdenhet med å pakke ut sin egen krise for menigheten, selv om det finnes situasjonen hvor det er riktig å gjøre det. Hva vi skal fortelle menigheten, kan variere fra person til person og fra sak til sak. Det er kortsiktig å ønske seg en skilt biskop eller to og en homofil samboende prest for like som å demonstrere at geistligheten består av alminnelige mennesker. Et slikt ideal er fremmed for urkirken.

Det vanskeligste spørsmålet er av *personlig* art: Hvordan skal jeg som prest kunne bli et bedre forbilde for menigheten? Det er et spørsmål om vi er innstilt på å arbeide med oss selv. Pastoraletikk i dag krever at vi er villige til å analysere våre tanker og følelser, interesser og lyster. Er vi i stand til å temme våre primitive impulser? Eller har vi et ukontrollert forhold til våre ord, våre følelser og vår kropp? Også vi prester er dratt inn i den store konflikten mellom Ånden og menneskenaturen (jfr. Gal 5.16-26). Vi er ikke frie i forhold

til de tilbøyeligheter som springer ut av vår syndige natur. Alternativet til det lastefulle liv er ikke moralisme, men å gi Ånden vekst-vilkår. Da vil den bære frukt: «kjærlighet, glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, tålsomhet og selvbeherskelse» (Gal 5.22). Når dette skjer blant lederne i en menighet, vil det forplante seg til hele menigheten. Det vil ha inspirerende virkning. Og det vil anskueliggjøre det som i forkynnelsen fremholdes som godt og rett. Hensikten er ikke å tegne et glansbilde av presten eller en annen leder i menigheten. Det ville være usant å påstå at prester er fullkomne eller kan bli fullkomne. Sakens kjerne er: Midt i all synd, svakhet og begrensning er det både mulig og ønskelig at troen slår ut i smittsomt liv. Derfor er det så vesentlig at presten i all sin gjerning lever som en benådet synder. Det er å leve forbilledlig.

En prest omgir seg med mange ord. Dette er vel egentlig uunngåelig for en Ordets tjener. I folks øyne teller også prestens vitnesbyrd i liv og gjerning. Den faktiske adferd kan forsterke inntrykket av ordene. Men den kan også svekke dem, ja, undergrave dem. Spesielt ille er det når vårt liv og våre gjerninger peker i en ganske annen retning enn det vi sier fra prekestolen og i menighetsbladet. I salmen «Jesus, lær du meg å bede» synger vi i slutten av annet vers:

«så jeg deg i gjerning priser
mere rik på kraft enn ord
og i kristen vandel viser
at du i mitt hjerte bor!»⁸

Hvis dette er dekkende for kristen livsførsel, gjelder det også for presten. La oss innrømme at vi er travle og ikke alltid har ro og konsentrasjon til å søke åndelig fornyelse. Vi trenger derfor en påminning av den type som biskop Eduard Lohse har gitt tyske prester: «Ein Tagesverlauf ohne spirituelle Ordnung verliert nicht nur an Profil, sondern auch an inneren Gehalt.»⁹ Vi er for lite opptatt av å be. Det kan vi gjøre noe med. I sin bok om den åndelige fornyelse av prestestanden skriver professor Julius Schniewind: «Das einsame Gebet

des Pfarrers ist das Herzstück unseres Amtes.»¹⁰

I det vi her har sagt om presten som forbilde, ligger fire grunnelementer:

- at prestens liv gjenspeiler en levende Kristus-tro
- at prester kan være forbilder for menigheten på forskjellig måte, alt etter naturlige evner og åndelig utrustning
- at vi ved Guds og menneskers hjelp jobber oss gjennom de vanskeligheter som måtte ramme oss, uten å idealisere bestemte kriser
- at vi i vårt fromhetsliv finner en rytme preget av regelmessighet og utholdenhet.

Arbeidsglede og arbeidsbelastning

At presten har ubekvem arbeidstid og stor arbeidsbyrde, er ikke noe nytt. Prestetjenesten kan neppe bli noen 9-til-4-jobb. Det er «et ustrukturert heldøgnsarbeid».¹¹ Den finske erkebiskopen, John Vikström, sier i sitt hyrdebrev til sine prester i fjor:

«Vi är präster dag och natt, inte bara när vi arbetar utan också när vi vilar, under ledighet likaväl som i arbete. Det finns ingen plats utanför prästämbetet dit vi kan fly undan.»¹²

Dette syn på prestetjenesten som en totaltjeneste, er likevel ikke til hinder for å fortsette arbeidet med ordnet fritid for prester. En bevisst planlegging av arbeid og fritid er egnet til å minske ulempene ved prestens arbeidstid. Ukens timer skal deles mellom en selv, familien og menigheten. Som innvevd i naturens livsrytme trenger ethvert menneske å finne balansen mellom arbeid og hvile. I tillegg kommer at presten utvilsomt vil gjøre en kvalitativt bedre jobb hvis han har krefter og overskudd. Dette vil også kunne minske presset på prestefamilien, som i dag i mange tilfelle er uforholdsmessig stort. Belastningen føles ekstra sterkt hvis en har små barn og en ektefelle i fast arbeid utenom hjemmet.

Når vi taler om prestens liv, kan vi ikke unngå å berøre den psykiske og fysiske helse.

Hvis en i utgangspunktet er frisk, er det om å gjøre å legge opp løpet slik at en «holde legemet friskt og arbeidsdyktig» - for å bruke Gabriel Skagestads uttrykk.¹³ Så langt det er mulig, må det være rett og riktig å forebygge stress og sykdom. Hvordan dette kan gjøres, vil naturligvis variere. Ulike former for mosjon kan være ett middel. Mennesket er jo skapt til å bevege seg. Det er derfor vi fra Skaperens hånd er utstyrt med så mange ledd. For den enkelte av oss gjelder det å finne den skapelsesmessig gitte vekslings mellom arbeid og hvile. En afrikansk teolog talte på et kirkemøte i Vest-Tyskland i fjor og sa: «Dere tyskere arbeider mer enn Gud. Han hvilte den sjuende dagen etter sitt skaperverk og instituerte den til hviledag og helligdag.» Hvis vi har det så travelt at vi ikke har tid til å re-kreere, fornye oss, er vi på kollisjonskurs med Skaperens orden. Siden vi prester i de fleste tilfelle ikke kan gjøre full bruk av den ytre ramme for slik fornyelse, søndagen, trenger vi en annen ordning. En dag i uken må også vi ta fri fra den vanlige arbeidsrytmen hvis vår forkynnelse av søndagen skal være troverdig.

Ikke få prester sliter med en geléaktig følelse av ikke å strekke til i tjenesten (*insufficiens*). Det sliter. Vi prester trenger å oppmuntre hverandre og bære hverandres byrder når situasjonen krever det. Det er en betingelse for å trives i prestatjenesten at en har elementær selvrespekt. Det dreier seg både om respekt for tjenesten og for seg selv. Det øker trivselen når en opplever at folk er takknemlige for det en gjør som prest. Det kan være verre å bevare selvrespekten når de personlige nederlagene oppleves som en lang kø. Når en har det slik, kan det være en hjelp å kunne forvise seg om at en har sitt spesielle område hvor en er spesialist. Jeg anser det som viktig at hver enkelt prest finner sitt spesialområde og utvikler sin spesialitet i ledige stunder. Det kan være ett eller annet felt innen teoretisk teologi, men det kan like gjerne være innen praktisk teologi. En prest skal dekke et så vidt felt at det alltid vil være nisjer til hver enkelt. Det bidrar til å øke selvrespekten.

Den økonomiske situasjon

Dårlig økonomi sliter. Det skaper bekymringer, som tar tid og kraft fra annen virksomhet. En ung prestefamilie med stort studielån kan ha det virkelig tøft. Det gjelder for øvrig ikke bare presten. Også andre kirkelig ansatte, deriblant kateket og diakon, ligger lavt på lønnsstigen. Felles for dem alle er at det tærer på frimodigheten og overskuddet å måtte streve slik for å få endene til å møtes.

Det er ikke noe nytt i kirken at prester må greie seg med lite. Men dette er en mager trøst. Lønn for arbeidsinnsats må sees i forhold til det alminnelige kostnadsnivå i samfunnet. En prest kan ikke unngå å sammenlikne seg med andre grupper med noenlunde tilsvarende utdanning. Da skal det en god porasjon kallsbevissthet til for ikke å oppfatte seg som en taper. Klimaet i vårt samfunn er slik at en prest som blir liggende langt etter andre akademikere på lønnsstigen, har lett for å føle seg mindre verdsatt.

En kan forstå Inger Hagerup som for noen år siden sa at en får så gode nerver av å ha en romslig økonomi. Prestens uregelmessige arbeidstid er i seg selv en belastning på familien. Hvis økonomien i tillegg er så anstrengt at ektefellen tvinges, mot sin vilje, til å ta til å ta arbeid utenfor hjemmet, kan det bli en påkjenning for fellesskapet i familien. Prester burde ha så pass god lønn at de med et spartansk og fornuftig levesett ikke behøvde å bekymre seg så mye for økonomien.

På dette plan er det grunn til å holde fromhet og arbeidsforhold fra hverandre. Det behøver slett ikke være tegn på vaklende åndelig liv at en prest interesserer seg for sine lønns- og arbeidsforhold. Å sette et minusstempel på engasjementet for bedre lønns- og arbeidsforhold under henvisning til at prester skal være ydmyke og tilfredse med lite, er ikke holdbart. La oss ikke bruke vår fromhet til å tildekke svakheter og mangler ved avlønningssystemet for prester og andre kirkelig ansatte. En arbeider er sin lønn verd. Dette prinsippet, som flere ganger er nevnt i Bibelen (Luk 10.7; 1 Tim 5.18), gjelder også for prester.

Dette skal vi ikke være blyge for å hevde i forbindelse med tariffoppgjøret, uten at vårt kristenliv av den grunn trekkes i tvil.

Noe ganske annet er det at lederne i menigheten så vel som enhver annen advares mot pengegriskhet. Dette er en last på linje med all slags urett og umoral (Rom 1.29). Ja, pengegriske mennesker regnes blant dem som ikke skal arve Guds rike (1 Kor 6.10). Jesus var uhyre skarp i sitt nei til Mammon (Matt 6.24). Han advarte folket og sa: «Pass dere for pengebegjær!» (Luk 12.15). I urkirken var en klar over at pengebegjær kunne føre mennesker vill og bort fra troen. «For kjærlighet til penger er en rot til alt ondt.» (1 Tim 6.10).

På denne bakgrunn forstår vi alvoret i formaningen til menighetens ledere om ikke å være pengekjære (jfr. 1 Tim 3.3). I tillegg må det understrekes hvor viktig det er at presten har orden i sine pengesaker. Fusk og snusk på dette området sårer menigheten og svekker respekten for prester generelt. I den senere tid har vi både her hjemme og i utlandet sett eksempler på kristne ledere som er blitt avslørt for tvilsom forretningsdrift og underslag. Judas-syndromet (jfr. Joh 12.6) gjentar seg. Folk flest er skarpe i sin dom over det.

Ekteskap og familieforhold

Det er prester som for tjenestens skyld avstår fra å gifte seg. Dette gjelder både menn og kvinner. Enslige prester av denne type er ikke blitt tilstrekkelig påaktet og fremhevet i den evangelisk-lutherske kirke. De virkeliggjør et ideal som Paulus setter høyt (jfr. 1 Kor 7.25-35). Kanskje er dette en voksende gruppe i Den norske kirke?

De fleste prester følger hovedpraksis i den evangelisk-lutherske kirke og inngår ekteskap. Spørsmålet er hvordan vi som er gift, gjennom vårt liv skal kunne vitne om ekteskapet som Guds gode ordning for samlivet mellom mann og kvinne. Dette skal skje i en tid da ikke så rent få ekteskap skrangler i sine sammenføyninger. Ekteskap bryter sammen, familier splittes, og mange barn lider. Hvor-

dan skal vi i praksis kunne gi en troverdig tolkning av Jesu ord om at det «Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille» (Matt 19.6)? Knappt noen yrkesgruppe kjenner ekteskapets krinkelkroker bedre enn prestene. Gjennom vigselssamtaler, nærkontakt med hjemmene og megling har de innsikt i både hvor fint og hvor vanskelig det kan være å leve sammen. Egne erfaringer i ekteskapet vil som regel kunne øke sensitiviteten overfor andres holdninger på det samme området.

Vi skal ikke her rette søkelyset mot alle og enhver, men mot oss selv – gift eller ugift. Hvilket budskap er det vi sender ut? Bidrar vårt eget liv til å styrke tilliten til ekteskapet? De vanskeligheter vi selv og andre sliter med i ekteskapet, makter i alle fall ikke å oppheve gyldigheten av Guds ord.¹⁴ Vi kan ikke som prester løpe fra den forpliktelse som ligger i at mann og kvinne er skapt for hverandre, og kalt til å leve sammen i troskap i ekteskapet inntil døden skiller dem fra hverandre. Uansett hvordan vi selv måtte ha det i forholdet til det annet kjønn og spesielt i forholdet til ektefelle og barn, kommer vi ikke unna å forkynne Guds vilje om samlivet med ekteskapet. Det stiller krav til vår etiske innsikt og modenhet.

En av parolene fra 68-generasjonen var at det er kvaliteten i ekteskapet det kommer an på, ikke rammene. Disse er sekundære i forholdet til innholdet i samlivet. En hadde her funnet en modell som gav grunnlag for å opponere mot tradisjoner og institusjoner som kunne virke dempende på det frie menneskes livsutfoldelse. En ønsket å skaffe rom for den enkeltes opplevelse det meningsfulle samliv, uten å måtte innordne seg i gitte rammer. Denne argumentasjonen bidrog til å svekke betydningen av ekteskapet som rammen om samlivet mellom mann og kvinne. I visse miljøer ble det oppfattet som etisk høyverdig å tre inn i et samboforhold fordi en da innbilte seg at en baserte samlivet på kvalitet og ikke på jus. Men å spille innholdet ut mot rammene som i dette tilfelle er et bedrag. Forholdet er snarere det at rammene trykker innholdet. Uten kollektive rammer i samfunnet ville det

bli fullstendig kaos. Et samliv mellom mann og kvinne uten papir vil i et konflikttilfelle som regel være en hard belastning for den svake part. Oppstår det strid om retten til arv og eiendom, om retten til barn og samvær med barn, ja, så viser det seg straks hvor viktig det er å ha et rettslig ordnet forhold. Å forakte den offentlig-rettslige ramme om samlivet mellom mann og kvinne setter den svake part i en utrygg situasjon. Det er viktig at presten både gjennom ord og liv vitner mot tendenser til å bagatellisere ekteskapets betydning for samlivet mellom mann og kvinne.

Når vi kaster et blikk på presteekteskapet i dag, er det åpenbart at det i løpet av den siste generasjon (og vel så det) har endret seg. Menigheten kan ikke lenger ta det for gitt at prestens ektefelle jobber som ulønnet medarbeider i menigheten. Vi aksepterer denne utviklingen, men vil gjerne føye til at det er av uvurderlig betydning for presten at ektefellen finner sin plass i menigheten. Det er tungt å være prest hvis en ikke har støtte i tjenesten hos den en er gift med. En prest kan tie om slike forhold, men neppe skjule dem. Det gjelder også på andre områder av det ekteskapelige samliv. Vi lurer oss selv hvis vi utad idylliserer et samliv som bak gardinene hjemme er anstrengt. Forholdene i de fleste menigheter er så gjennomsluktige at folk vil fornemme hvordan stemningen er i prestehjemmet. Derfor gjør vi klokt i å være sannferdige om vår situasjon, men uten å bruke menigheten som søppelbøtte.

At også prester kan ha problemer i sine ekteskap, er ikke noe nytt. Det nye er snarere at slike konflikter i dag har lettere for å føre til skilsmisse enn tidligere.¹⁵ De sosiale og kulturelle betingelser for oppløsning av ekteskap er til dels andre i vår tid enn for et par tre generasjoner siden. I tillegg kommer at samfunnet, og i noen grad også menighetene, har lettere for å godta skilsmisse enn tidligere. For prester er det nok jevnt over bittert å måtte innrømme at en selv ikke er i stand til å takle problemer av den art som en i tjenesten er 'spesialist' på. En kan lett få en nederlagsfølelse som tærer på frimodigheten. I slike situa-

sjoner kaster vi ikke stein på hverandre.

Vi skal ikke gi oss i kast med noen elendighetsbeskrivelse. Det er lite konstruktivt. Jeg kommer heller ikke til å omtale skilsmisse- og gjengifteproblematikken blant prester som om alle tilfelle var like. Derimot kan det være tjenlig å rette søkelyset mot noen av de påkjenninger som presteekteskapet i dag er utsatt for. Vi har vært inne på at prestens store arbeidsbyrde og uregelmessige arbeidstid kan være en belastning på forholdet til ektefellen og barna. «Prästernas arbetstider ger upphov till ett tryck på äktenskap och familj», innrømmer erkebiskop Vikstrøm i sitt hyrdebrev om ekteskapsetikken blant prester.¹⁶ Men situasjonen er ikke håpløs. Gjennom bedre planlegging og samarbeid burde det være mulig å løse fellesoppgavene i hjemmet. Enten presten er mann eller kvinne, kan en i dag ikke regne med å ha hjemmевærende ektefelle som tar seg av barna, og som i tillegg assisterer i menighetsarbeidet. Dette skjerper kravet til å finne ordninger så ektefellene kan få tid til å være sammen og til å løse fellesoppgavene hjemme. Et ekteskap skranter fort hvis det ikke pleies. En kan forstå den amerikanske lutherske biskopen som for vel ett års tid siden gikk ut og oppfordret sine prester til å starte dagen med en times boblebad («hot tub») sammen med sin ektefelle.

Så selvsagt det enn lyder, bør det understrekes hvor vesentlig det er å kunne leve i åpen samtale med sin ektefelle og sine barn. Stikkordet er: *kommunikasjon*. Det er viktig på alle områder i prestegjeringen. Vår generasjon burde i grunnen vite mer om kommunikasjon enn tidligere generasjoner. Likevel strever vi med å få det til, også i vårt eget hjem. Er vi så travle at vi har mistet noe av evnen til å fange opp signalene fra våre nærmeste omgivelser? Kan vi ikke lenger lese mellom linjene? Lærer de teologiske studenter for lite om hvordan de skal kunne forebygge konflikter? Hvordan skal vi kunne få renere luft inn i personlige forhold hvor atmosfæren er trykkende?

Kanskje vi også bør samtale om ekteskapsproblemene som åndelige problemer. Erke-

biskop Vikström mener det. Blant prester blir en neppe anklaget for å åndeliggjøre saken om en også anlegger dette perspektivet:

«I och med vården av det andliga livet vårdar vi också äktenskapet. Även som präster kan vi ha lätt för att geefter i moraliska frågor. Vi ser inte allvaret i att bryta mot Guds heliga bud. Synden upplevs inte som synd. Vi ser inte att äktenskapsbrott verkligen är äktenskapsbrott, ett brott mot sjätte budet. Själva ser vi inte vad andra ser.

Faran ökar när umgänget med Gud minskar. Men där tron lever under allvarlig kamp, hålls samvetet vaket och det går lättare att bevaras från självbedrägeri.»¹⁷

I en situasjon med et økende antall oppløste ekteskap også blant mennesker som vedkjenner seg den kristne tro, hviler det en særskilt forpliktelse på prester og andre kirkelige tjenere som har avlagt høytidelig løfte om å legge vinn på «å leve etter Guds hellige ord», uttalte det norske bispemøtet i fjor høst. I tillegg til den alminnelige forpliktelse til troskap, kjærlighet og omsorg som springer ut fra Guds skapervilje, blir det for prest, kateket og diakon «også en oppgave å leve slik at det ikke gjennom deres ytre livsførsel skapes en motsetning til deres oppdrag». Og bispemøtet fortsetter:

«Gjennom forkynnelse og veiledning er de satt til å framholde Guds vilje for menneskelig samliv. En kirkelig tilsatt vil med sitt privatliv nødvendigvis bli eksponent på en annen måte enn kirkemedlemmene ellers. Det er derfor viktig at de ikke med deres liv og eksempel kommer i motsetning til kirkens forkynnelse, eller setter seg ut av stand til å veilede bibelsk rett i ekteskapetiske spørsmål. Bispemøtet peker på at et brutt ekteskap for prester og andre kirkelige tjenestemenn vil innebære en objektiv belastning for vedkommendes tjeneste i forkynnelse, undervisning og selesorg.»¹⁸

Vi er inne på et følsomt område. Mitt ærend er ikke å smelle døren inn for fortsatt tjeneste i kirken for skilte og gjengifte prester. I prinsippet bør det være åpning for at prester etter et redelig oppgjør med Gud og mennesker kan holde fram i tjenesten. Det er den enkelte biskop som etter grundige samtaler får vurdere slike tilfelle og gi råd.

Men ett prinsipp vil jeg ta avstand fra. Det

er overføringen til kirken av den allmenne tendens i yrkeslivet i offentlig sektor til å betrakte sivilstatus som en privatsak. I kirkelig sammenheng ville det være ytterst uheldig om en ikke ble orientert om sivilstatus ved ansettelser. Prestetjenesten kan ikke betraktes isolert fra privatlivet og familielivet. Som prester vitner vi med vårt liv, hjemme og ute. Vi er prester under alle slags forhold. Sivilstatus er ikke tjenestens uvedkommende. Blant formanningene til tilsynsmenn og eldste i pastoralbrevene er også familieforholdene trukket inn. Poenget er at det er sakssvarende å kjenne til en søkers sivilstatus ved ansettelser i prestestilling. Biskopene er av samme oppfatning, og viser til at ordinasjonsløftet gjelder som tjenesteplikt. Hvis sivilstatus skulle ansees som irrelevant i ansettelsessaker, kan den situasjon oppstå at et bispedømmeråd kan komme til å ansette en prest som det knytter seg forhold til, som kan bli gjenstand for prøving i Den norske kirkes lærenemnd. Dette kan skje hvis en prest «bevisst etablerer en livsførsel som bryter med kirkens lære og offentlig forsvarer sitt standpunkt og sin livsførsel».¹⁹ Som eksempel på dette nevner læreutvalget det tilfelle at en prest lever i et «utenomkteskapelig forhold». Med «utenomkteskapelig forhold» siktes det ikke bare til løse forbindelser, men også til samboerforhold og homofile forhold. Læreutvalget gjør gjeldende at kirken ikke kan leve med slike forhold uten å iverksette tjenestlige tiltak. På denne bakgrunn ville det være eiendommelig om det ved ansettelse ikke skulle være anledning å spørre etter sivilstatus.²⁰

Historisk er prestehjemmet litt av en institusjon i norsk kulturliv!²¹ Og det er det fortsatt. Riktignok ligger forholdene noe forskjellig til rette for gjestfrihet i prestegården. Likevel skal vi ikke tilsløre at presten i mange menigheter har muligheter for åpne hjemmets dører for mennesker som lengter etter trygge og varme forhold i sitt hjem. Dette betyr ikke at en behøver å fremstille prestehjemmet i idyllisk lys. Det ville være både uheldig og uriktig å gi inntrykk av at prestefamilien er prektig og vellykket. Idealet er snarere ikke å

skjule hva troskap i praksis er, og la folk få en fornemmelse av hvor godt det er å kunne leve i et tilgivelsens og gledens fellesskap.

leve et uklanderlig liv? Uten tilgivelse og ny nåde ville ikke jeg ha frimodighet til å være prest i dag.

Troverdighetskrise?

For kirken er det vesentlig at folk har tillit til presten. Er det tegn som tyder på at tilliten rokkes? Undersøkelser i USA peker på at prester er en av de grupper i samfunnet folk flest har stor tillit til. En regner med at prester er til å stole på. De senere års sex- og finansskandaler blant populære TV- predikanter har ikke rokket ved det generelle positive inntrykket av prester. Men der hvor en i tillegg har hatt en lokal presteskandale, skjelver tilliten til tjenesten, hevdes det.

Vi retter søkelyset mot prestens liv på et tidspunkt hvor det stadig avsløres moralsk svikt i samfunnslivet. Vi hører om bestikkelser i næringslivet, om utro banksjefer og lys-sky finansoperasjoner, om entreprenører og håndverkere som lever stort på svarte penger. Svikten ligger ikke minst hos folk som er høyt oppe i samfunnsmaskineriet. Med ny tyngde reises nå spørsmålet om å få ledere i samfunnet av høy moralsk kvalitet - ledere som kan være forbilder for det brede lag av folket. Det er verdt å merke seg hva filosofen Anfinn Stigen nylig skrev i en kronikk:

«Den moralske svikt som vi finner blant dem som skulle være ledende og normdannende, er spesielt foruroligende nettopp fordi disse personer, enten de vil det eller ei, fungerer som idealer for de andre i samfunnet. Sykdommer i det øvre lag smitter nedover, ved det dårlige eksemplets makt.»²²

Anfinn Stigen påstår også at vi som oftest vet hva som er rett, men når det kommer til handling, mangler vi moralsk mot. Vi kan spørre: Gjelder dette også i kirken? Mangler presten moralsk mot til å praktisere sin lære? Viket vi prester tilbake ved tanken på at vi er kalt til å

ANMERKNINGER:

1. Foredrag på prestemøte for Oslo bispedømme på Mariaholm 29.mai/1.juni 1990. Her noe forkortet og forsiktig bearbejdet.
2. Jfr. NoS 751.2: «Samklang mellom liv og lære, det er himmelsong på jord» (Matias Orheim).
3. *Den norske kirke og læren*, NOU 1985:21, 58.
4. Sitert etter *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*, redaktør J. O. Mæland, Oslo 1985, 52f.
5. G. Skagestad, *Pastorallære*, Oslo 1930, 199.
6. Jfr. den såkalte tre-stender-læren fra reformasjonstiden og fram til vårt eget århundre. Her inndelte en tilværelsen i tre: familien, staten og kirken. Dette er ikke mønstret i det liberale demokrati i dag.
7. Jfr. V.Drehse, «Die angesonnene Vorbildlichkeit des Pfarrers», *Pastoraltheologie* 78, 3/1989, 88-109.
8. NoS 383.2.
9. E.Lohse, *Kleine evangelische Pastoraletik*, Göttingen 1985, 29.
10. J.Schniewind, «Die geistliche Erneuerung des Pfarrerstandes», i: *Geistliche Erneuerung*, 1981, 143.
12. «Finlands erkebiskop om ekteskapsetikken». Trykt i *Luthersk Kirketidende* 124, 15/1989, 284-289, her 288.
13. Skagestad 1930, 199.
14. Jfr. Lohse 1985, 44.
15. Jfr. Lohse 1985, 43, som nevner følgende grunner til det økende antall skilsmisser blant prestene: «zu wenig Freizeit, Überbelastung, zu hohe Erwartungen der Gemeinde, Verständigungsschwierigkeiten unter den Eheleuten, Missverständnisse und Spannungen zwischen Eltern und Kindern und Rollenkonflikte.»
16. «Finlands erkebiskop ...», 285.
17. *Ibid.*, 287.
18. *BM* 22/89 «Skilsmisse og gjengifte blant kirkelig tilsatte».
19. *Den norske kirke og læren*, 124.
20. Se min art. «Tjeneste og privatliv. Til spørsmålet om presters livsførsel og sivilstatus», i: *Samheten tro i kjærlighet. Festskrift til biskop Erling Utne*, Oslo 1990, 57-69.
21. Jfr. E.Christie (red.), *Prestegårdsliv. Minner fra norske prestegårder*, Oslo 1966-1968.
22. A.Stigen, «Moralske svikt», *Stavanger Aftenblad* 12.03.90.

Skilsmisse og gjengifte i kirken og samfunnet

Et svar fra Erling Utne

Jeg er glad for at min artikkel «Skilsmisse og gjengifte i kirke og samfunn» (HPT II 1989) har utløst en reaksjon fra professorene Edvin Larsson og Ole Modalsli i HPT I 1990. Jeg vil i det følgende kommentere deres innlegg.

Først noen merknader til Edvin Larssons innlegg:

Larssons innvending mot min artikkel er den at han mener den representerer et defensivt «reverseringsprogram» – Den er et «hinder for konstruktivt nytänkande kring frågan, hur vi i dagens låge skall kunna göra Guds vilja med äktenskapen gällande.» Jeg skal ikke se i øynene at samboerproblemet bl.a. har komplisert så mye og utfordrer til nytenkning.

For så vidt som min artikkels tittel anmelder ekteskapsproblematikkens relasjon også til *samfunnet*, så kan jeg forstå at Larssons forventninger til denne viktige side av problematikken ikke blir innfridd. Mitt anliggende var i denne artikkel først og fremst å forsøke å blankpusse kirkens ekteskapsyn i lys av dens normative skriftgrunnlag og peke på dens profetiske kall til å leve ut dette i vårt samfunn i dag, der ekteskapsrelasjonene er i full oppløsning. Videre ønsket jeg å peke på hvordan ekteskapsetikken i kirken ikke må bli preget av samfunnets normer på dette område, som nødvendigvis ikke kan være på høyde med kirkens på grunn av «de hårde hjerter».

Ut fra dette siktepunkt kan jeg ikke se at min artikkel er defensiv. Den vil være et *offensivt* innlegg til fornyet besinnelse på kirkens normgrunnlag og dens kall til å leve det ut i den bekjennende menighet. Jeg regner det for offensivt å kalle kirken til å være «salt og lys» på dette område i dag!

Min artikkel har videre det hovedsikte å prøve holdbarheten av den *tradisjonelle* tolkning av skriftmaterialet.

Når det gjelder min eksegese av det relevante skriftematerialet, synes den for Larsson å være «legalistisk» og «biblisistisk». De eksegeter jeg støtter meg til og anfører, ville nok ha seg frabedt slike stempler.

Larsson vet at det syn jeg målbærer, har tilslutning i dag blant flere fremragende nytestamentlere. Jeg hører til dem som er blitt overbevist om at ekteskapets skapelsesmessige enhet (*henosis*) ikke kommer til klart uttrykk i den eksegetiske tradisjon vi står i. Det nye er også at det er blitt helt klart at hele den patristiske tradisjon ikke støtter den.

Jeg tror den tolkning Larsson gjør av 1 Kor 7,10 til forsvar for fraskiltets rett til nytt ekteskap, ikke er holdbar. Paulus skal bare kreve at en skal leve ugift så lenge døren til forlikelse står åpen. Når denne er gått igjen, skal en kristen ikke lenger være «bundet» til sin fraskilte partner. Larsson underkjenner at kravet om å leve ugift står midt i Jesu absolutte forbud mot skilsmisse. Der den likevel er et fak-

tum, er det derfor rimelig at det bare finnes dette alternativ: forlik eller forbud mot nytt ekteskap. At en slik tolkning er mest naturlig, viser også det absolutte utsagn senere i kapitlet. Her sier jo Paulus at ektefeller er «bundet» til hverandre så lenge ektefellen lever (v. 36).

Larsson hevder at *utuktsklausulen* hos Matteus ikke kan tolkes ut fra jødisk bakgrunn (der loven forbød å fortsette samlivet med en utro hustru). Jesus skal ikke ha tatt hensyn til jødisk ekteskapsrett i sin etiske forkynnelse. – Det er vel rett at Jesu etikk sprenger jødisk ekteskapsrett, men Jesu ekteskapsutsagn hos Matteus er da vitterlig bestemt av det forhold at de forutsetter at bare mannen har rett til skilsmisse. Jesus er ingen opprører som tvinger jødekirke opp i lovbrudd og kollisjoner med den aktuelle ekteskapsrett! – Larsson mener den tolkning som jeg følger, ville føre til en «dobbeltp praksis» i urkirken. Jødiske kristne fikk kvitte seg med sine utro hustruer, mens hedningskristne måtte tåle dem! – Til det er å si at også jødekirke stod under kravet om å tilgi utro sidesprang og forsøke å dekke over slike synder. Og *vedvarende* utroskap måtte jo føre til skilsmisse både på hedensk og jødisk grunn. At en viss «dobbeltp praksis» var uunngåelig, kom også av det forhold at jødekirke kvinner ikke hadde skilsmisserett og derfor måtte holde ut med en vanskelig ektemann, mens hedningekristne søstre hadde rett til å skille seg.

Larsson tar desverre ikke opp problemet med at alle Jesus-utsagnene hos Markus og Lukas står som absolutte forbud mot skilsmisse og gjengifte. Utsagn som vi må regne med at mest hele den store hedningekristne del av kristenheten levde med, uten å kjenne *utuktsklausulen* i det jødekirke evangelium.

Jeg ser til min glede at *Hans Kvalbein* i sin nylig utkomne kommentar til Matteusevangeliet (Nye Luther forlag 1989/90) slutter seg til samme tolkning av klausulen hos Matteus, som også jeg har forfektet. Den tradisjonelle tolkning i vår kirkes tradisjon «tar ikke tilstrekkelig hensyn til gjeldende jødisk rett», sier han og peker på at loven forbød en jøde å fortsette ekteskapet. *Utuktsklausulen* vil for

for Kvalbein si at mannen ikke kan anklages for ekteskapsbrudd dersom han er tvunget til å sende henne fra seg. – «Men dermed blir det også vanskeligere å overføre «unntaksregelen» til ikkejødiske miljøer og bruke den som grunnlag for å hevde den tradisjonelle oppfatning om at gjengifte kan tillates for den uskyldige part» (Bind I, s. 157f).

Larsson hevder vel at vi i vår synd bryter med «Guds ursprungliga vilja». Men det «innebär inte att äktenskapen fortfarande existerar i kraft av någon mystisk ontologi». – Denne oppfatning skal ikke motsi Jesu utsagn om at «den som gifter seg med en fraskilt, driver hor». – Men hvordan kan vi med et slikt syn komme til rette med Jesu utsagn om at de som forstøter sine hustruer, ikke bare selv kommer til å leve i hor når de gifter seg igjen (Lk 16,18), men at også deres forstøtte hustruer vil leve i hor, dersom de gifter seg (Matt 5,32)? Jesus må jo mene at det første ekteskap består, tross en rettslig skilsmisse og tross rettslig inngått nytt ekteskap. – Jeg deler de teologers syn som hevder at det *revolusjonerende nye* i Jesu ekteskapsetikke er at han lærer at rettslige skilsmisser ikke oppløser ektefolks skapelsesmessige henosis. Det er dette som hele debattens kjerne dreier seg om. En tilslutning til denne oppfatning betyr kollisjon med vår kirkes tradisjonelle forståelse. Men denne tradisjonelle forståelse går i dag mange imot, fordi den er høyst anfektbar rent eksegetisk og har hele den patristiske oppfatning og praksis mot seg. –

Så noen merknader til Ole Modalslis innlegg: Modalslis bidrag til drøftelsen knytter seg vesentlig til hans sterke hevdelse av kjærlighetsbudets overhøyhet og forkjørsrett i luthersk etikk. – Selv om vi anerkjenner dette, så må vi likevel være meget forsiktige med å stresse dette slik at vi svekker de fundamentale normer for skilsmisse og gjengifte. Vi vet ikke hva kjærlighet er uten i lys av de konkrete etiske bud. Modalsli understreker dette selv. Men han sier: «Likevel forekommer de både i NT og i menighetens liv, at konkrete guddommelige bud kommer i strid med det store bud»

(s. 30). Modalsli er klar over at et slikt utsagn kan brukes av en ren situasjonsetikk og avgrensar seg fra det. Hans innlegg er preget av et sterkt etisk alvor!

Til hevdelsen av at forbud mot gjengifte for den uskyldige part skal være et *kjærlighetsløst* krav, så vil jeg si: Kallet til å avstå fra nytt ekteskap for slik å forkynne ekteskapets livslange karakter, er et viktig bidrag til vern om ekteskapets ukrenkelighet. Og som sådan en *kjærlighetsgjerning*. Jesu tilsynelatende harde ekteskapsetikk er hans vern om kjærligheten. Den løse ekteskapsmoral er nettopp kjærlighetsløs moral.

Det mest anfektbare for meg ved Modalslis innlegg er at han så sterkt avviser den lære at et ekteskap består for Gud så lenge ektefellen er i live. Han kommenterer ikke de ord, som jeg mener klart indikerer en slik lære: Rom 7,2 og 1 Kor 7,36.

Til de for hans standpunkt så problematiske ord om at den som gifter seg med en fraskilt driver hor, sier han at de står i Bergprekenens antiteser. De er følgelig talt inn i disse tesers dialektiske spenning mellom jus og etikk. Utsagnene er derfor ikke absolutte, så følgelig heller ikke bindende under alle forhold. Han sier: «Den som vil holde fast på at nytt ekteskap er urett og synd, bør ha annet enn antitesene å begrunne det med.» Jeg må innrømme at jeg finner dette argument med antitesene ytterste tvilsomt. Det er jo skilsmissebrevet (brukt av de hårde hjerter!) som her representerer jussen, og Jesu klare utsagn

om ekteskapet representerer etikken. Forbudet mot å gifte seg med en fraskilt kan vel ikke oppløses i en slik dialektikk som her doseres?

Modalsli mener at vi heller ikke kan bruke Matt 19, 3–9 og Mk 10, 1–12 som argument for at det skal være forbudt med gjengifte. – Men hva kan være årsak til disiplenes *sterke reaksjon* på Jesu utsagn, hvis det bare inneholder det etiske krav som Schammais skole stod for og folket var vel kjent med? Det var ikke noe radikalt nytt om Jesus (som Schammai) sier at det er tillatt å skille seg bare for hors skyld?

Ellers er Modalslis utsagn om at «Skriften er langt mere restriktiv overfor skilsmisse enn overfor gjengifte», høyst anfektbart. Jeg ser det slik at Jesus ser på selve skilsmissen som en alvorlig synd. Men han advarer enda sterkere mot at skilsmissen skal åpne for det som er alvorligere: et nytt ekteskap med en ny partner. For *rettslige* skilsmisser opphever ikke ekteskapet. Dette tror jeg er det revolusjonerende nye i Jesu syn.

Jeg takker begge mine tidligere kolleger for deres innlegg. Jeg opplever det nyttig at vi har drøftet disse viktige spørsmål.

Til innføring i nyere debatt om problemkomplekset gjør jeg til sist interesserte oppmerksom på en bok av Gordon Wenham/William A. Heth: *Jesus and divorce. – The Problem with the evangelical consensus.* – Thomas Nelson Publishers. Nashville, Tennessee 1985.

Om kirkens tjeneste med ord ...

Sideblikk fra kirkebenken

Det følgende er betraktninger over det bildet som forkynnelsen i Den norske kirke har dannet hos meg etter snart 30 års jevnlig oppslutning om gudstjenester og bibeltimer. Bildet er både lyst og mørkt.

Det lyse først: Forkynnelsen i vår kirke har – på sitt beste – latt meg møte Jesus Kristus. Gjennom preker og bibeltimer har tekstene talt, eller bedre: har Jesus Kristus trådt frem, fornyet troen og holdt meg oppe.

Så det mørke: Forkynnelsen i vår kirke har – på sitt meste – latt meg møte ord. Mange ord, som har vært lite mer enn tankespinn. Nettopp med bakgrunn i de positive erfaringer av forkynnelseens mulighet, er det blitt viktig for meg å prøve å få tak i hva som gikk galt de mange gangene ordene forble ord. Hvorfor trådte ikke Jesus Kristus frem, enda vi var samlet om Guds Ord? Hvorfor ble det så mang en gang en preken eller en bibeltimer som gikk inn i rekken av de tapte muligheter?

– Var det Gud som ikke ville? Nei, det støter an mot vår teologiske grunnforståelse av ord og sakramenter som Guds midler for at vi skal få møte Ham.

– Var det jeg som ikke ville? Det er absolutt en mulighet og vel verdt å overveie. Men det er neppe helt forklaringen. Jeg mener at jeg har oppdaget visse grunntrekk som går igjen når preker og bibeltimer fyller ørene, men ikke når frem til hjertet.

I det følgende vil jeg skissere tre slike grunntrekk og kort kommentere dem.

– Det virker på meg som forkynneren ikke vet hva han eller hun vil med sin forkynnelse denne dagen. Hva er målet? Er det å fylle 20 eller 40 minutter med tale? Jeg etterlyser mer gjennomtenkning av hva hensikten er med å holde nettopp denne prekenen eller denne bibeltimen.

– Det virker på meg som forkynneren ikke har et avklart forhold til sitt eget fag, til teologien. Det er for vanlig å høre unnskyldninger for at forkynneren lot teologen i seg stige litt frem. Men en trenger ikke å unnskyld seg for at tilhørerne får satt temaet inn i en systematisk sammenheng, eller for at vi får kunnskap om bakgrunnen for det aktuelle skriftet, eller at vi lærer om forhold i den bibelske forfatters samtid, eller at vi får innblikk i historiske, geografiske eller sosiale forhold. Listen over teologiens bidrag kunne forlenges. Teologien skal hjelpe oss til å forstå tekstene rett, til ikke å legge våre forutfattede meninger for mye inn i dem. Teologien skal hjelpe oss til å la tekstene selv komme mest mulig til orde. Det er for mange teologer som ikke

ser teologien i dette perspektiv. Hvorfra kommer ellers det fenomen at en er beskjemmet over å bruke sitt fag?

Denne holdningen viser seg også i debatten om teologiens stilling i presteutdannelsen. Det er tendenser til at faget blir sett på som et nødvendig onde for å komme ut i preste-tjeneste. Det er ikke alltid like stor forståelse for at vi trenger et gjennomarbeidet forhold til basis – til Guds Ord for å stå i denne tjenesten. Hva er det egenartede ved Guds Ord? Dersom forkynneren ikke har satt seg grundig inn i både hva dette Ordet som enestående fenomen er, og hva det så dengang og sier i dag, må det bli vanskelig å bære budskapet frem mest mulig uforfalsket, og med den rette autoritet: «Jeg taler på Guds vegne.»

– Det virker på meg som forkynneren ikke skiller klart mellom sine tanker og assosiasjoner pdes. og Guds Ord pda. Det siste skal aktualiseres og levendegjøres, gjerne med forkynnerens erfaringer og tankegods. Det farlige er når en bibeltime eller en preken mer blir «fromme tanker som jeg har gjort meg om verden og livet, ispedd ett og annet bibelvers», i stedet for Guds tanker om oss, om verden, om livet, slik Guds Ord viser oss det. Forkynneren skal føre tilhørerne/menigheten inn i Guds Ord. Det er viktigere enn å få innblikk i forkynnerens sinn. Tekstene taler. Tekstene lar Jesus Kristus stige frem. Forkynneren skal med Guds Ånds hjelp la deres budskap tre frem, ikke hans eller hennes mer eller mindre vellykkede filosofering.

Store filosofer er de færreste av oss. Men det trenger vi heller ikke å være. Det burde gi trøst og hvile til alle som er i forkynnertjeneste. Det er ikke et kall til å si så mye flinkt og høytravende. Det er et kall til å føre folk inn i Guds Ord. Beflitter forkynnerne seg mer på det, vil prekerne og bibeltimer i mindre grad bli de tapte muligheter, og i større grad bli Guds enestående mulighet til å la oss møte Jesus Kristus.

Laila Riksaasen Dahl

Sjelesorg for hvermann

Gjennom mange år har det i Norge vært en bemerkelsesverdig rik produksjon av sjelesørgerisk populærlitteratur. Det er likevel grunn til å feire at det i løpet av kort tid er kommet tre nye norske bøker av denne type.

De er altså skrevet med tanke på en bred leserkrets der alle med interesse for sjelesørgeriske spørsmål er inkludert. For prester vil det være aktuelt å sette seg inn i disse fremstillinger for å ha noe å gi videre til interesserte legfolk, men også fordi man ikke skal utelukke at det er ting å lære med henblikk på egen praksis – selv av bøker på dette populære nivå.

To av bøkene har karakter av generelle grunnbøker, mens den tredje helt konsentrerer seg om de spørsmål av sjelesørgerisk art som dukker opp i kjølvannet til fremgangsteologiens fremferd. Denne vil vi begynne med å presentere.

MF-lærerne Kjell Olav Sannes og Tormod Engelsviken har skrevet boken: *Min hjelp kommer fra Herren. Samtaler om sykdom, tro og helbredelse i møte med fremgangsteologien*. Ideen ble født i et fellesseminar om «Korsteologi og herlighetsteologi». Formen som ble valgt, er uvanlig og består av fire dialoger. Aktører er en person rammet av en alvorlig sykdom (Turid), en talsmann for fremgangsteologiske synspunkter (Finn) og Per Prest. Gjennom presten (og delvis Turid) kommer forfatteren selv til orde, og ledende fremgangsteologer – særlig K. E. Hagin – ytrer seg altså gjennom Finn. Den som vil gå til kildene, får god hjelp av et noteapparat med 35 henvisninger og en oversiktlig litteraturliste.

Utfra sine forutsetninger er dette blitt en meget god bok. Dialogen flyter lett og er velskrevet. Den teologiske grunnholdning er balansert og tillitvekkende, med en tydelig luthersk aksent. Alle de sentrale spørsmål om sykdom, tro og helbredelse som fremgangsteologien reiser, blir behandlet fra flere synsvinkler og omstridte bibelord blir gjennomgått. Endog med et lite kortkurs i gresk grammatikk (s. 69)! Selvsagt vil det være ulike meninger om nytten av selve dialogformen i denne sammenheng. Den gjør stoffet levende, men gir samtidig ikke den beste oversikt. Her kommer imidlertid et godt studieopplegg til hjelp. Det er bygget over 6 samvær.

Skulle jeg gi plass til et par beskjedne innvendinger, går den først på den nesten overvennlige og idylliske tone som preger samtalene. Jeg fornemmer lite av svette og kamp, men heller en forsiktig og litt tørr atmosfære, som riktignok gir gode muligheter for kognitiv avklaring av teologiske spørsmål. I forlengelsen av dette er det også lett å oppdage mangler ved samtaleteknikken, særlig i den siste dialogen. Her møtes sjelesørger og konfident under bibelpedagogikkens fortegn, for å si det enkelt. Vel er dette en sjelesørgerisk form som ofte forsømmes, men i det konkrete tilfelle vanskeliggjør den en følelsesmessig integrert kommunikasjon.

Selv om man får disse svakheter med på kjøpet, er dette en bok jeg nærmest kan gi en uforberholden anbefaling. Studiegrupper med denne som grunnlag vil kunne danne en sunn motvekt mot fremgangsteologisk vranglære og sjelesørgerisk forførelse.

*

Gunnar Elstad har også tidligere levert bidrag til sjelesorgens verden. Nå har han skrevet en større grunnbok med tittelen: *Hjelp til hjelp. Veiledning i sjelesorg og hverdagspsykologi*.

Elstad er ikke redd for å gi sjelesorgen profil: «Sjelesorgen må først og fremst sikte mot sjelens frelse. Det at vi har det godt i dette livet må aldri bli det viktigste» (s. 11). Dette grunnsyn kunne ende i en meget snever sjelesorg der spørsmål knyttet til livet her og nå overhodet ikke fikk plass. Slik tenker imidlertid ikke Elstad, derfor skynder han seg å understreke at sjelesorgen også skal gi hjelp til å leve rett i forholdet til vår neste, skaperverket og oss selv. Dermed får også psykologiske erkjennelser en naturlig plass. – Personlig har jeg stor sans for en sjelesorgbok med klar teologiske og kerymatisk prioritering, når bare dette balanseres med menneskelig bredde og psykologisk åpenhet. Elstads utgave faller innenfor dette mønster, og er stort sett en pålitelig veiviser på sjelesorgens felt. Hverken Gud eller mennesker blir latt i stikken.

Boken er delt i fire hovedbolker. Først gis en generell presentasjon av *sjelesorgen og den sjelesørgeriske samtale*. Her gir Elstad underveis bl.a. en forsiktig korleksjon av en del sjelesørgeriske klisjeer som nesten har festnet seg: «Den beste sjelesørger er den som har flest nederlag bak seg.» «En god sjelesørger gir aldri råd» osv.

Elstads klare teologiske og bibelske utgangspunkt kommer særlig til sin rett i andre hovedbolk. Her drøftes spørsmål som genuint er knyttet til *tro, liv og tjeneste* i kristen sammenheng. Frelsesvisshet, kampen mot synd og arbeidet med klarhet over kallet, er sentrale emner. Siden dette er emner som ofte har vært forsømt i nyere sjelesørgeriske fremstillinger – og som slett ikke behandles i psykologiske bøker, annet enn for eventuelt å bli underkastet en rent humanvitenskapelig analyse – er det velgjørende å se hvilken plass disse og beslektede temaer få hos Elstad. Noen vil i denne forbindelse oppleve det særlig frigjørende å høre følgende, kanskje spesielt fra en bysekretær i Misjonssambandet: «Det finnes ikke et kirkesamfunn eller en organisasjon som vi til enhver tid vil være 100% enige med. Vi vil ofte ha behov for å uttrykke uenighet og argumentere for forandringer. Dersom slikt ikke tillates, føler vi oss til enhver tid ufrie» (s. 92). Hos Elstad møter vi frihet og fasthet i en god kombinasjon.

Neste hovedbolk er viet *forholdet til oss selv og andre*. Her er det bl.a. valgt ut problemer knyttet til selvforakt, familiesituasjon og seksualitet. Elstad veileder utfra et klart konservativt grunnsyn, og er f. eks. i tvil om Bibelen overhodet åpner for gjengifte (s. 146). Hans tilretteleggelse av problemene – også der man kan være uenig – er imidlertid preget av en romslig forståelse for menneskelige variasjoner og troen på at Jesus også tilgir synder det ikke er så lett å bli kvitt.

Elstad avrunder boken med å ta opp tre *aktuelle problemområder*: Stress og utbrenthet; Sorg og sykdom; Depresjon og angst. Igjen møter vi sjelesørgerisk kvalitet kombinert med en enkel fremstillingsform. Utvilsomt lever boken for mange opp til sin tittel: *Hjelp til hjelp*.

Elstad avslutter hvert kapittel med det han kaller «Repetisjonsspørsmål» og «Kjenn deg selv»-utfordringer. Det finnes også en del gruppeoppgaver til hvert kapittel og en god oversikt over lett tilgjengelig litteratur. Elstads bok er i dag den beste som finnes på nordisk språk når det gjelder å gi en første innføring i hva sjelesorg er. Særlig er den egnet til bruk for motiverte legfolk som ønsker å gå inn i et sjelesorgteam under veiledning.

*

Den samme målgruppe er fremhevet i Kjell-Petter Dahls nye bok: *Håndbok i sjelesorg*. Denne boken er imidlertid langt mindre i omfang, og dessuten med et klart tyngdepunkt på de områder som karismatisk sjelesorg er konsentrert om.

Det er nyttig å få en fremstilling med dette særpreg. Her er nådegavene, bønn og salving for syke og sjelesørgerens åndelige fullmakt rykket inn i sentrum av sjelesorgen. Å hoppe over slike elementer kan gjerne karakteriseres som en moderne teologisk perversitet, noe Dahl altså *ikke* er rammet av! Samtidig ønsker han imidlertid å holde fast på det beste i den pastoralpsykologiske tradisjon, f.eks. Rogers-metoden (s. 31f). Når denne betegnes nærmere som hans «spørsmålsmetoder», er det imidlertid i beste fall en upresis sammenfatning av kjernen i C. R. Rogers samtalepraksis.

Dahl tar utgangspunkt i at hver menighet kan trenge 4–5 veiledere som «tilbud» til dem som ønsker sjelesorg. Prestens oppgave blir da først og fremst å være veileder for veilederne. En enkel innføring i kristen hverdagsomsorg til bruk på veilederkurs, er det derfor han denne gang har hatt til hensikt å skrive. Veiledning på stevner og møter har også vært i tankene, og trekkes konkret frem i ulike sammenhenger.

Typisk for Dahl er en enkel og lettest form, ispedd mange illustrasjoner og eksempler fra et langt liv som sjelesørger og forkynner. Eksempelbruken kan man sikkert reagere litt forskjellig på. Personlig synes jeg at mange av eksemplene blir for lettvinne, og med et visst preg av solskinnshistorier. Muligens har også forfatteren hatt en følelse av dette, for svært mange kapitler ender med nyanseringer og perspektivforskyvninger i forhold til det som ellers har vært presentert.

Sjelesorgen skal ha et klart siktepunkt, ifølge Dahl. Den skal formidle Jesu omsorg og et møte med ham (s. 14). Veilederen skal likevel være varsom og ikke påtrengende (s. 33). Samtidig ligger altså bokens særpreg i at den fremhever en frimodig bruk av nådegaver og spesifikke sjelesørgeriske midler. Her finnes spenningsfylte impulser som nok også kan slå ut i nettopp det påtrengende, uten at motforestillinger er særlig energisk aksentuert i denne retning.

Nå ville det være galt å bedømme en bok ensidig etter de misbruk som eventuelt kan følge i dens kjølvann. Likevel sitter jeg igjen med følelsen av at Dahl f. eks. har lagt for liten vekt på den forveksling av nådegaver og personlige behov for utfoldelse og autoritet som synes ganske utbredt. Nettopp i en enkel bok om kristen hverdagsomsorg der mye bevisst er utelatt som kunne gi falske pretensjoner, er det nokså fritt frem for visdomsgaver, profetiske gaver og trosgaver m.m. Det skjer endog uten at nådegaveforståelsen er satt inn i en reflektert bibelteologisk ramme. Det er heller ikke talen om den åndelig fullmakt som alene gir rett til å handle i Jesu navn (s. 43). Dette legger igjen grunnen for en åndelig subjektivitet som produserer ubeskyttede utsagn som at i vår kirke er «endog sakramentene – dåp og nattverd – frie gaver som kan forvaltes av alle døpte» (s. 98), og en meget misforståelig utleggelse av Tit 3,5, der konklusjonen er at «Den Hellige Ånd er altså ikke bundet til dåps sakramentet» (s. 49).

Til tross for innvendinger av denne type er jeg glad for at nettopp Dahl har formidlet hovedtanker i karismatisk sjelesorg til norsk kontekst. Balansen i fremstillingen er langt bedre ivare tatt enn i mange av de utenlandske penderter som jeg har studert. Boken kan nok derfor dempe åndelige «verdensmestre» noe.

Generelt trenger vi langt mer en sjelesorg fylt av frimodig pinsevær enn av kvasi-psykologisk sterilitet. Dahl gir langs denne linje og med kristen glød mange utfordringer til alle sjelesørgere – særlig av den lett sekulariserte sorten. Hovedinntrykket er likevel at boken er kommet litt for raskt til trykkeriet. Studieplanen til Bodil B. Dahl holder imidlertid godt mål.

K. O. Sannes/T. Engelsviken: *Min hjelp kommer fra Herren. Samtaler om sykdom, tro og helbredelse i møte med fremgangsteologien* Nye Luther Forlag, Oslo 1990 (135 s.)

G. Elstad: *Hjelp til hjelp. Veiledning i sjelesorg og hverdagspsykologi*, Lunde Forlag Oslo 1989 (222 s.)

K. P. Dahl: *Håndbok i sjelesorg*, Nye Luther Forlag, Oslo 1990 (118 s.).

Tor Johan S. Grevbo

Richard Rohr: *Villmannen. Fire taler om mannsfrigjøring*. Land og Kirke/Gyldendal, Oslo 1989, 108 s.

Forfatteren er fransiskanerpater og tilhører den «progressive» katolisisme. Han bor i USA, der han for 20 år siden stiftet bofelleskapet «New Jerusalem». Inspirasjon har han bl.a. hentet fra den karismatiske bevegelse og Jungs psykologi. Etter hvert er han blitt en internasjonalt kjent foredragsholder med hele verden som sitt arbeidsområde.

Boken består av fire foredrag som har beholdt sin muntlige form, og der hovedtemaet er mannlig spiritualitet. «Villmannen» er han som har utviklet seg forbi «myk mann»-stadiet og på nytt tør vedstå seg egenskaper som kraft, autoritet, mannlig seksualitet, pågåenhet osv. – Den rette mannlige energi er belønningen om man tør gi seg i kast med en *dobbelt* reise. Første del er en reise som gir kontakt med svakhet (disippelen Johannes' reise). Den annen del skal bringe oss i forbindelse med «villmannen» i oss, han som ikke trenger å bli strøket etter hårene av alle og som våger å vise pasjon (i dobbelt forstand). Denne ferd kaller Rohr døperen Johannes' reise. Senest midt i 30-årene er det viktig å ha kommet i gang med andre etappe, ifølge Rohr.

Det er spennende å følge hans tanker om mannlig spiritualitet. Boken inneholder en mengde utfordrende og insiterende innspill. Den er alt annet enn likegyldig. I møtet med norsk kirkevirkelighet virker den like farverik som en fasan i en museflock.

Det får ikke hjelpe at Rohr og hans tyske presentator (Andreas Ebert) i boken skjuler den utvilsomme avhengighet av foregangsmannen Robert Bly. For en som lenge har

vært opptatt av en tiltagende feminisering av kirke og kristendom, har møtet med «Villmannen» gitt ny kraft.

T.J.S.G.

Manfred Josuttis: *Der Traum des Theologen. Aspekte einer zeitgenössischen Pastoraltheologie 2*, Chr. Kaiser, München 1988, 237 s.

Etter sitt første omfattende bidrag til aspekter ved samtidig pastoralteologi (Der Pfarrer ist anders, 2. oppl. München 1987) har Josuttis nå bl.a. villet aksentuere at vi på mange måter lever i livfarens tidsalder (jfr. også hans bok: *Der Kampf des Glaubens im Zeitalter des Lebensgefahr*, München 1987).

Man kan vanskelig komme utenom konklusjonen at Josuttis er en av Tysklands mest kreative, spennende og oppdaterte praktiske teologer. Denne gang tar han utgangspunkt i en drøm (jfr. tittelen) som en ung prest forteller på et prestemøte. Den inneholder elementer av både storhetsvanvidd og avgrunnsangst blant mye annet. Denne drøm er virksom i alle bokens hovedkapitler, som kretser om knappe stikkord som prekenen, arbeidet, vellykketheten, ondskapen, kirkeledelsen, søskenfellesskapet, alternativet, fremtiden og dagen.

Josuttis gir som vanlig en perspektivrik behandling av de assosiasjoner som disse stikkord umiddelbart skaper, samt av en rekke andre som han selv vekker til live gjennom sin fremstilling. Typisk er sammenkoblingen av psykologiske, sosiologiske, teologiske og nå også biologiske innfallsvinkler. Det er imidlertid teologen som fortsatt får det siste ord; i boken dreier det seg bokstavelig om bønn.

Når norsk pastoralteologisk debatt kan kjennes grunn og slagordpreget, er det bl.a. fordi altfor få leser Josuttis.

T. J. S. G.

Georg S. Geil: *Vandring gjennom sind og sogne. Om grøde, granit og gråligt hav*, Poul Kristensens forlag, Herning, 2. oppl. 1990, 151 s.

Viborg-bispen er kommet med en ny bok som delvis inneholder prekener fra og med innsettelsen i 1985, og som ellers er en samling stemningsbilder og assosiasjoner med utgangspunkt i det rom i bispegården som har vært kalt «Danmarks smukkeste studerværelse».

Her er veltrufne formuleringer, inspirerende eksempler, oppbyggelig trøst på nesten hver side. Boken er på og mellom alle linjer en hyllest til Guds fantasi og hjertelag, og med en særlig omtanke for den som har vanskelig for å tro.

Midt i alt dette blir den en veiviser i pastoral klokskap og underfundighet, og bringer oss i kontakt med det smil som kommer ovenfra.

T. J. S. G.

Eivind Brager/Dag S. Wisløff: *Så lenge vi lever ... Bruksbok for helsearbeidere i møte med åndelige behov*, J. W. Cappelens Forlag, Oslo 1990, 160 s.

I helsefaglig sammenheng har møtet med pasientens åndelige behov lenge stått på dagsordenen. Det har imidlertid manglet hjelp til en konkret og klargjørende bearbeidelse, særlig som flere enn aktive kristne har kunnet nyttiggjøre seg. Her kommer sykehusprestene Brager og Wisløff inn med veloverveide synspunkter og praktiske råd.

Boken har to hoveddeler. Først behandles pasientens åndelige behov i et allment og bredt perspektiv. Her gis hjelp til å se åndelige spørsmål som et legitimt anliggende i alle menneskers liv. «Åndelig behandling er å sør-

ge for at pasientens tro om seg selv og tolkning av sitt liv, får rom», heter det (s. 21). I dette ligger også muligheter for vekst og utvikling. Derfor går man direkte inn på hvordan pasientenes åndelige behov kommer til uttrykk, behandlernes «takling» av disse, ulike verdisyn (med spørsmål til selvprøvelse) og kommunikasjon som åndelig behandling. Alle har en eller annen form for åndsliv som må bli tatt på alvor og gitt stimuleringsmuligheter – ikke minst i livets krisesituasjoner. Slik er den bærende grunntanke.

I andre del er det selve den kristne tro – det dominerende uttrykk for åndelig liv i vår kulturkrets – som står i fokus. Her oppfordres den åndelige pleie og behandling til å se på hvordan kristentroen fungerer i møte med meningsløshet, skyld, lidelse og død. Samtidig gir man god hjelp til behandlere – uansett livssyn – som trenger å få korrigert sine oppfatninger av kristendommens eksistensielle budskap. Boken avrundes med å vise hvordan kristentroen uttrykt i symboler, ritualer, bønner, ord og handlinger kan gi helhet til et sønderknust menneskeliv.

Dette er blitt en bok som det rett og slett er betagende å lese. Man ledes varsomt frem i et vakkert, nesten poetisk språklandskap. Aldri møtes man med lettvinde og overflatiske «oppskrifter», men med et hav av forståelse og innsikt. Dette hav har imidlertid klare konturer og grenser. – Også «profesjonelle» sjelesørgere vil ha stor glede av denne boken. De ganger den provoserer til teologiske motsigelser og nyanseringer, har den også gjort en nyttig innsats.

T. J. S. G.

Nytt fra Sverige

Martling, Carl Henrik: *Möte mellan två* Om högmässans dubbla enhet 100 s./N.kr. 180,- og *Tjänst i heligt rum* Handbok för kyrkvård 112 s./N.kr. 230,-

Begge bøkene er utgitt i 1989 på det svenske Verbum forlag, Stockholm.

Carl Henrik Martling, dosent i kirkeviten-skap og kirkesekretær ved Svenska kyrkans centralstyrelse, er ingen ukjent mann i Norge. Hans prekenbøker «Mitt i verkligheten» brukes av mange. «Den talande tystnaden», som handler om liturgiens symbolspråk, har også funnet en bred leserkrets hos oss. Så å si i samme liturgiske serie inngår de to bøkene som her skal nevnes.

Den første av dem handler altså om høy-messen. Naturlig nok i den svenske form, men ikke uten vesentlig betydning også for norske lesere. Med utgangspunkt i gudstjenesten som *møtestedet*, er boken inndelt i følgende tre hoveddeler: I. *To venner som møtes* (Om det dobbelte subjekt i det liturgiske språk). II. *To veier som møtes* (Om den dobbelte retning i den liturgiske bevegelse). III. *To verdener som møtes* (Om den dobbelte dimensjon i det liturgiske liv). For den som synes dette ser spennende ut, er det bare å bestille boken til videre studium. Selv får jeg alltid noe, ja mye, gjennom møtet med Martling.

Den foran nevnte bok presenteres som en lekmanliturgikk. Det kan vel i realiteten diskuteres. Den andre boken er imidlertid helt direkte innsiktet mot lekfolket, nærmere bestemt de mange som har oppgaven som «kyrkvårdar». Denne benevnelsen er det noe problematisk å overføre til norsk. «Kirkevert» er en umulighet og «klokker»/«kirketjener» dekker heller ikke det oppdrag det her er tale om. (Om denne tjenestes historie og aktuelle utforming i dag, vises det til utførlig omtale i boken). Men fordi «kyrkvårdar» i sin gjer-ning er knyttet nettopp til kirkehuset, så er boken en hjelp til å komme på innsiden av tje-nesten her. Den foreliggende utgave er et femte opplag av den bok som først utkom i 1975, men tilpasset endringer siden den tid. I dag fremstår den som en kortfattet håndbok i liturgikk – nyttig også for prester.

Cedensjö/Fahlgren: *Gudstjänsten* En gåva att upptäcka. Bokförlaget Libris, Örebro 1987 142 s./N.kr. 96,-

Når denne vesle boken fra noen år tilbake her

kort skal omtales, så er det ikke minst fordi det må sies å være nokså oppsiktsvekkende at man fra *frikirkelig* hold begynner å arbeide så bevisst med gudstjenesten. Forfatterne, som begge er lærere ved Örebro misjonsskole, ønsker å arbeide for en større innsikt i gudstjenestens vesen og innhold. At de regner det som «självklaart att varje församling får möjligheter att utforma sin egen gudstjänst», er vel noe man må regne med. Men at man også har sans for den tradisjon gudstjenesten står i, er det atskillige eksempler på. F.eks. siteres Plinius såvel som Justin.

Selv om boken er enkel, er det slett ingen dårlig bok. Den kan utvilsomt lede til større gudstjenesteforståelse, som vel er en vesentlig forutsetning for rikere gudstjenesteopplevelse. Og hvem skulle ikke ønske å lede sin menighet frem til oppdagelsen av den gave som gudstjenesten er!

Gunnar Dahmén: «Allt fick sin vigning i kyrkans famn» Gudstjänst och andakt i konsten. Proprius förlag, Stockholm 1989 135 s./N.kr. 155,-

Det er en utmerket bokidé å presentere bilder fra gudstjeneste- og kirkelig med korte kommentarer.

Her er bildene hentet fra S.A. Svenssons samlinger. S.A. Svensson (1910–1982) er nok ukjent for de aller fleste av dette blads lesere. Hans liv var viet kunst og kulturhistorie, og han ble til sist utnevnt til æresdoktor i filosofi ved Universitetet i Lund. Når han i det hele tatt nevnes her, er det fordi det er han som har samlet det (og et mye større) materiale som Gunnar Dahmér fortløpende kommenterer. Motivene har imidlertid bakgrunn i kunst også utover Sveriges grenser. Av våre egne er Harriet Backer, Adolph Tidemand, Emanuel Vigeland og Erik Werenskiöld representert. At dette er malerkunst av ypperste klasse, er det jo ingen tvil om. Hvorvidt avfotograferingen rager like høyt, ligger det langt utenfor denne anmelders kompetanse å uttale seg noe sikkert om, men jeg våger likevel å melde en betydelig tvil.

Det er i hvert fall trist at det hele fremstår så fargeløst, når originalmaterialet i mange av tilfellene blir så overveldende nettopp i sin fargeprakt.

For norske forhold har boken sin største verdi som en idé til videre – og mer fargerik – oppfølging!

Rune Klingert: *Liturgin som bekännelse*. Verbum, Stockholm, 1989 266 s./N.kr. 360,-

Dette er en omfangsrik bok som krever en langt fyldigere omtale enn vi kan gi plass til det her. Men i en oversikt over «Nytt fra Sverige» så må utvilsomt Rune Klingerts avhandling til prestemøtet i Luleå stift 1989 nevnes. Undertittelen, «Den liturgiska utvecklingen i Svenska kyrkan under 1970- och 1980-talen och dess pastorala konsekvenser», gjør boken aktuell også hos oss – for utviklingen i det liturgiske reformarbeidet løp jo på mange måter parallelt i Norden.

Forfatteren skulle ha særskilt gode forutsetninger for å gi seg i kast med denne oppgaven. Han har vært med på kirkemøtene fra slutten av 60-årene og like til det siste, dvs. det tidsrom da den nye kyrkohandboken fikk sitt innhold. Ja, han har arbeidet utover kirkemøtene. Som innkalt medarbeider var han i betydelig grad med å sette sitt preg på håndboken i den siste fase av revisjonsprosessen. Et spørsmål ligger og lur: Han har være for nær til å kunne gi en objektiv beskrivelse og vurdering av alle sider ved den mangfoldige liturgisaken?

Men kanskje er det ikke så farlig likevel. «Denne bok är inte i första hand en vetenskapelig redegörelse för den nya handbokens till-

komsthistoria», skriver forfatteren selv i forordet. Og han fortsetter: «Jag har mera intresserat mig för en analys av de teologihistoriska sammanhang som ligger bakom både viljan till liturgisk förnyelse och det motstånd som all förnyelse alltid möter.»

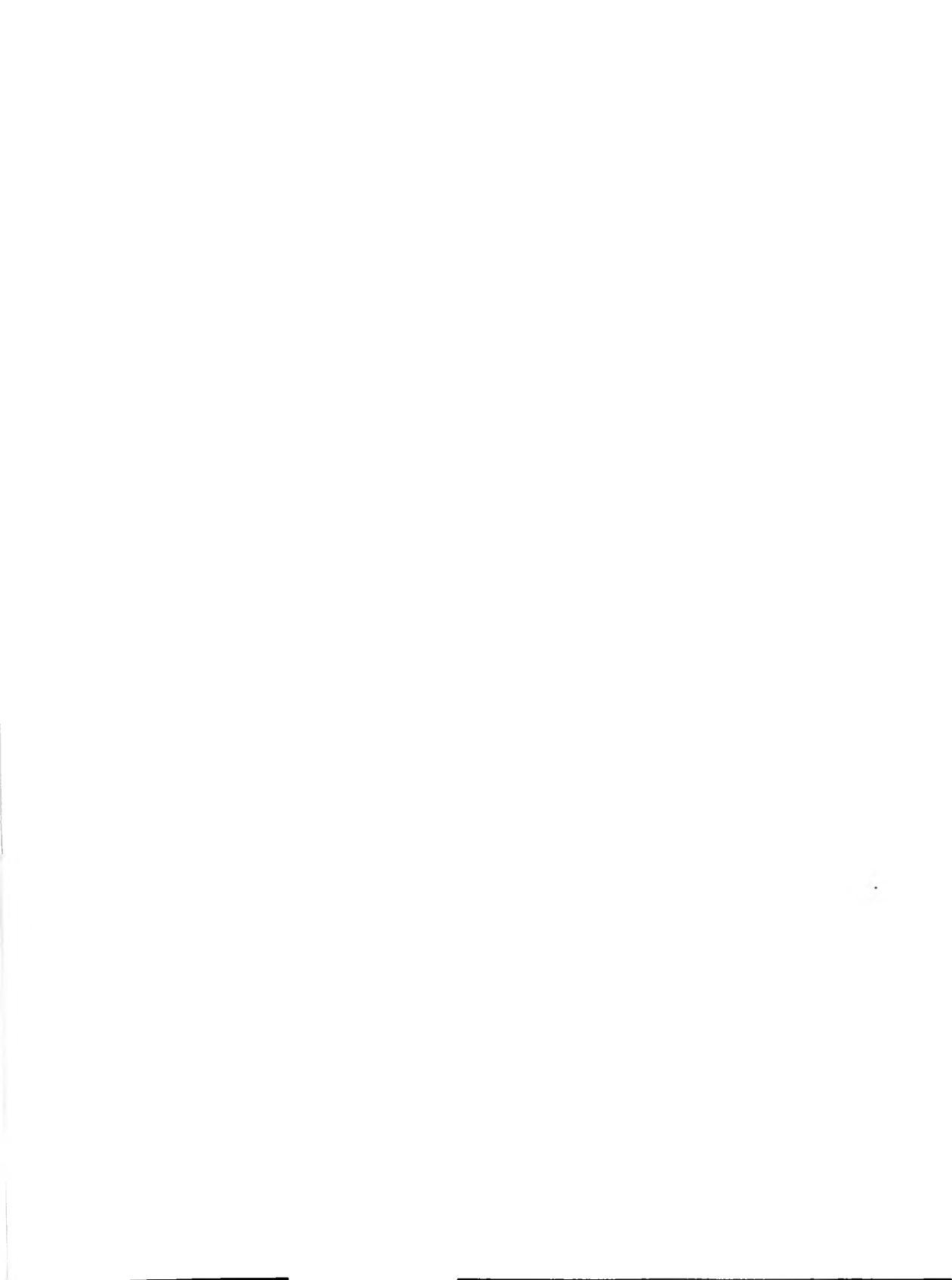
Seks år har Rune Klingert vært i arbeid med denne avhandlingen. Den som skaffer seg boken kan også komme til å ha flere års interessante liturgiske studier foran seg.

Karl-Erik Brettgård (red.): *Handbok för dop*. Verbum, Stockholm 1989 147 s./N.kr. 200,-

I serien med svenske håndbøker (tidligere «För begravning» og «För själavård och bikt» har vi nådd fram til dåpen.

Med tanke på dåpens stilling i Svenska kyrkan og den dertil henhørende debatt, kan det kanskje være dem som undres på hvorvidt det er noe særlig å hente fra svenskene i denne forbindelse, – men det er det. I et slikt «samlebind» er det selvsagt bidrag man synes mer om enn andre. Professor Per Erik Perssons «Dopet – en livstydning» er et eksempel på det, selv om dette bidrag minner sterkt om et annet bidrag fra hans hånd alt i 1984. Av særlig interesse (i alle fall for denne anmelder) er også Göran Forkmanns omtale av den nye dåps- liturgien. Trolig vil mange være ekstra interessert når det gjelder dåpstalens relasjon til kirkeåret. Det siste med noen konkrete eksempler. At boken kan være aktuell også på en annen måte, viser det forhold at man drøfter hvordan vigsel og dåp best kan forenes i samme kirkelige handling!

T.K.

PÅ JORDEN SOM I HIMMELEN

En bok om gudstjenesten
av
Tore Kopperud

Slik kan det også gjøres:

«Bokens tittel inneholder både en realitet og en visjon. Hentet fra Herrens egen bønn. Det er godt å tenke på at det finnes ett sted hvor Guds vilje skjer uavkortet og ustanselig. I himmelen. Nå ber vi om at noe av denne himmelske herlighet må smitte over til jorden. Danne paradiset av ørken. Og visjonen ligger i at den himmelske gudstjeneste må få gi seg til kjenne i vår skrøpelige jordiske gudstjeneste. På jorden som i himmelen.

Dette er en liten bok om noe stort. Formen er konsentrert og knapp, illustrasjonene er mange og rike. De toogseksti sidene tåler å leses om igjen. Slår man etter i skrifthensvisningene, blir lesningen også et rikt bibelstudium. Jeg kommer til å foreslå for de nye menighetsrådene at de kjøper inn noen eksemplarer for sirkulasjon. 14 dagers hjemlån fra våpenhuset bør være en mulighet. Men 138 kroner kan nok også mange være av med for å ha sitt eget eksemplar.»

(Fra «Lesefrukter» v/A.J.L. i Bamble Menighetsblad)

Det foreligger godkjent studieplan til boken!

NYE LUTHER FORLAG